

Husitská teologická fakulta

Univerzity Karlovy

Katedra psychosociálních věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝCHOVA BEZ NÁSILÍ

2007

Mgr. Alžběta Nováková

Poděkování

Na prvním místě bych chtěla poděkovat Bohu, že tu vůbec na tomto světě mohu být.

Dále bych chtěla poděkovat panu doktorovi Mašátovi, který mi vždy s velkým pochopením a trpělivostí pomohl, poradil a nasměroval dále v mém studiu.

Poslední dík patří mým nejbližším, kteří mě v mé práci i studiu moc podporují, věří mi a tím mi dodávají dalších sil.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury.

Mgr. Alžběta Nováková

Obsah:

---

1. Úvod.....	1
2. Výchova.....	2
2.1. Rodina a výchova.....	3-5
2.2. Škola a výchova.....	5-7
2.3. Výchova pomocí odměn a trestů.....	7-9
3. Násilí	10
3.1 Příčiny násilí.....	11-13
3.2 Přenos násilí.....	13
3.3 Prevence násilí.....	13-14
4. Fyzické násilí	15
4.1. Historie fyzického násilí na dětech.....	17
4.2. Kdo, proč a jak dítěti ubližuje.....	18-20
4.3. Projevy a důsledky fyzického týrání dětí.....	20-23
4.4. Jak předcházet fyzickému násilí na dětech.....	23-26
5. Psychické a emocionální násilí	27-30
5.1 Psychické násilí ve škole.....	30-31
5.2 Příklady psychického násilí.....	31-32
5.3 Důsledky psychického a emocionálního násilí.....	32-36
6. Sexuální zneužívání a týrání.....	37-38
6.1 Formy sexuálního zneužívání a týrání.....	38
6.2 Kdo, proč a koho zneužívá.....	39-41
6.3 Důsledky sexuálního zneužívání a týrání.....	41-42
7. Ostatní druhy násilí.....	43-44
8. Statistiky týkající se násilí páchaného na dětech	45
8.1. Tělesné tresty v českých rodinách.....	45-47
8.2. Tělesné tresty v českých školách.....	47-48
8.3. Statistiky Linky bezpečí.....	48-50
9. Závěr.....	51
10. Resumé.....	52
11. Seznam použité literatury.....	53
14. Seznam použitých zkratk.....	54

1. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je Výchova bez násilí. Dítě se rodí do rodiny, kterou si nevybírám a až do své plnoletosti je neustále na někom závislé. Výchova ovlivní jedince po celý jeho život. Matějček to vystihl následujícími slovy: „Násilí nemá hranice, ale zanechává stopy.“¹

Toto téma jsem si zvolila na základě svého působení v mateřské školce, kde jsem sama viděla bezbrannost dětí a zároveň velkou zodpovědnost rodičů a lidí, kteří se o ně starají. Ve své práci tedy použiji i některé příklady z mého zaměstnání.

V poslední době se o násilí na dětech začíná znovu hojně hovořit. Z médií často slyšíme o případech týrání dětí jejich rodiči nebo vychovateli, tedy lidmi, kteří by se o ně měli starat a chránit je.

V mé práci bych se chtěla pokusit načrtnout problematiku týkající se násilí na dětech, ať už je to násilí fyzické, psychické, sexuální nebo jiné formy násilí. Budu se snažit ukázat, jak se měnilo postavení dítěte v historii, a jaký status má dítě dnes. Součástí mé práce bude i uvedení různých příkladů a statistik zabývajících se touto problematikou. Ve své práci se budu zaměřovat hlavně na oblast České republiky, a proto i použitá literatura bude v českém jazyce.

Cílem této práce je vytvoření stručného přehledu o násilí na dětech, ať už se jedná o jeho počátky v historii, symptomy zneužívání a týrání, přes důvody, proč tak rodič popřípadě oba rodiče činní, a zároveň jaké to má důsledky na dětskou duši i tělo.

Ve své práci se budu snažit ukázat závažnost této problematiky a její dopady v budoucím životě dítěte. Dítě je tímto jednáním tak ovlivněno, že se mění nejen jeho chování, ale i jeho osobnost. Rodič popřípadě jiný týrající člověk předurčuje úspěšnost dítěte v budoucnosti. Od školního prospěchu a výběru partnera počínaje až po výchovu svých dětí konče. Nejlepší možností, jak se z tohoto vlivu z dětství vymanit je podstoupení psychoterapie. Tím se přeruší generační přenos násilí a týrání z generace na generaci.

---

¹ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí (definice-popis-následky), str. 19

2. Výchova

V knize "Východiska k poznání výchovy" se píše: „Lidé pravděpodobně vychovávali a byli vychováni od počátku své existence.“² Výchova v nejširším slova smyslu znamená ovlivňování člověka člověkem.³ Ten, kdo vychovává, chce ovlivnit strukturu psychických dispozic vychovávaného člověka a to buď udržením, zesílením, rozvinutím dispozic stávajících, které považuje za správné nebo oslabením, odstraněním dispozic, které už existují, ale nepovažuje je za dobré.⁴ K tomuto účelu se používají výchovné prostředky a metody např. přesvědčování, odměny a tresty.⁵

Na prvním místě mezi vychovatele patří rodiče, širší rodina, dále pak učitelé, vychovatelé, mistři, speciální a sociální pedagogové, psychoterapeuti, atd.

V knize "Rozvíjení osobnosti a způsoby výchovy" Čáp píše: „Způsob výchovy je ovlivňován třemi skupinami podmínek ve vzájemné interakci. Jsou to:

- 1) osobní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících,
- 2) vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se je snaží vychovávat,
- 3) společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice země, doby, rodiny, školy atd.“⁶

Výchova je tedy determinována celkovou úrovní dané společnosti.⁷

Eva Vaníčková mluví o dvou základních typech výchovy, tzv. tvrdá (autoritativní) a měkká (antiautoritativní). I přesto, že jsou velice odlišné, mají stejné důsledky, a to z důvodu nedůslednosti vychovatelů. U autoritativní výchovy mnoho rodičů trestalo své děti v okamžicích emocionálního rozrušení, kdy sami cítili vztek a vybíjeli si ho na dětech, kteří tomu nerozuměli. Došlo k vytvoření citového chladu. Podobně je tomu i u volné výchovy, kdy rodiče ustupují před požadavky dítěte, i když jsou v rozporu s jeho potřebami. Tím dochází ke ztrátě hranic. V dnešní době u nás převládá názor: „že základním výchovným pravidlem musí být přesně vymezené limity a důslednost.“⁸

Pro Matějčka je základním pravidlem výchovy upřímnost vychovatele a také to, že každé dítě je jedinečné, originální, a proto i výchova musí být individuální. Výchova je oboustranný vztah. Dítě je vychováno, ale zároveň i vychovává a ovlivňuje své prostředí.⁹

² Brezinka Wolfgang, Východiska k poznání výchovy, str. 24

³ Zelina Miron, Teorie výchovy-Hľ'adanie dobra, str. 10

⁴ Brezinka Wolfgang, Východiska k poznání výchovy, str. 52

⁵ Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 13

⁶ Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 167 a 168

⁷ Kraus Blahoslav, Poláčková Věra a kol., Člověk – prostředí – výchova, str. 47

⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky, str. 22 a 23

⁹ Matějček Zdeněk, Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech, str. 6 – 9

2.1 Rodina a výchova

Rodina je základní jednotkou každé společnosti. Za běžnou formu rodiny se považuje solidární soužití dvou lidí opačného pohlaví, kteří spolu vstoupili do manželství. Ke znakům rodiny patří například společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumace statků, poskytování péče a ochrany všem svým členům atd. Mezi její základní funkce patří reprodukce lidského rodu a výchova potomstva.

Zpočátku byla rodina jediným výchovným činitelem. Časem se nositelem výchovy a vzdělávání stala církev a světské instituce, tím se výchovné možnosti rodiny zmenšily. „K tomu přispěla i skutečnost, že práce živitele rodiny se již odehrávala mimo dům, a dítě tak ztratilo kontakt a možnost se jí účastnit. Postupem doby docházelo i k zaměstnávání a práci žen, kdy z domu odcházeli oba rodiče, a výchovná možnost rodiny se tak snižovala. Současně se tím zvyšoval výchovný cíl vzdělávacích institucí. Vliv na výchovu se dělil mezi stát a církev, podle toho, jak se vyvíjel jejich vzájemný vztah.“¹⁰

Názory na rodinnou výchovu se mění v průběhu desetiletí a staletí. U nás toto zkoumal Langmeier, který rozborem knih o výchově dětí, vydaných u nás v českém jazyce od roku 1850 do roku 1962, rozlišil 4 období.

- 1) druhá polovina 19. stol. – moralizování, vyžaduje se přísná kázeň a to už od nejútlejšího věku. Dějí mají být poslušné.
- 2) od roku 1900 do roku 1920 – zmírnění přísnosti, kázeň má být vědomá a neznačí pouze slepě poslouchat příkazy. Požadavek na odstranění tělesných trestů a násilí na dětech.
- 3) období 1920 až 1950 – větší důraz na racionálnost a účelnost výchovných postupů. Výchova má být založena na dobrých návycích díky pravidelnému režimu.
- 4) po roce 1950 – velký důraz na emoční vztahy v rodině. Základem je láskyplná mateřská péče.¹¹

Způsob výchovy má vliv na osobnost a výsledky jedince v životě. Ať už je to školní úspěšnost, zájmové činnosti, svědomitost, ukázněnost, vytrvalost, ale i inteligence, stabilita, labilita a sebehodnocení.¹²

Nejen způsoby výchovy se neustále mění, ale i celkový pohled na dítě v rodině nebyl vždy takový, jak ho známe dnes. V období pravěku a starověku byla typická minimální emocionální investice do narozeného dítěte, kvůli časté úmrtnosti v té době.¹³

---

¹⁰ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 15

¹¹ Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 174 a 175

¹² Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 183-187

¹³ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 13

„Od středověku až do šestnáctého století dítě trávalo několik prvních let v těsném kontaktu s matkou (nebo jinou ženou na jejím místě). Jakmile přežilo do věku 6-7 let, stávalo se malým dospělým. Účastnilo se všeho společenského dění, pomáhalo dospělým, pracovalo s nimi. Rodina nebyla místem citových vztahů a nebyla ovšem ani místem nějakého soustavného vzdělávání.“¹⁴

„Od šestnáctého století dochází postupně k proměně rodiny i pojetí dětství. Přibýlo obyvatelstva, zlepšilo se jeho hmotné zajištění, rodiče měli více času zabývat se dětmi. S dětmi se více mazlí, hrají si, povídají jim pohádky, utěšují jejich bolesti. Vidí v dětech roztomile naivní bytosti. Současně s tím však vstupuje do obecného podvědomí i představa, že dítě potřebuje určitou disciplínu, morální zakotvení a určité vědomosti. Prostředkem k tomu se stává škola.“¹⁵

Druhá polovina osmnáctého století vidí dítě jako naději společnosti, a proto je kladen důraz na výchovu a vzdělávání. Devatenácté století přináší větší citovost v rodinném životě a zároveň důraz na disciplínu dětí a autoritu otce.¹⁶ Dříve bylo dítě považováno za majetek, o kterém rozhoduje otec, později i matka. Dnes už má dítě statut osobnosti, který mu zaručuje i určitá práva.¹⁷

Rodina má pro dítě nezastupitelný význam. Dochází zde k první socializaci.¹⁸ Socializace je proces učení, kdy si dítě osvojuje normy, hodnoty a další návyky, aby se lépe začlenilo do společnosti. Rodina představuje pro dítě určitý mikrosvět, kde si osvojuje základní vzorce chování a dovednosti, které později použije v mezilidských vztazích. Rodiče a vychovatelé učí dítě, jak chápat realitu a poznávat svět.¹⁹

To, co se dítě naučí ve své rodině, si přenáší dál do celého života a do své rodiny. Pöthe říká: „Je rovněž vysoce pravděpodobné, že rodiče, kteří jsou v důsledku svého nedokončeného emočního vývoje ovládnuti nezralými, závislými postoji, vychovávají nezralé, nesamostatné děti.“²⁰ Toto se předává dál z generace na generaci. Něco podobného píše i Jung – vychovávat v osobnost nemůže člověk, který sám osobností není.²¹

Interdisciplinární asociace pro studium a prevenci zavraždění vlastního dítěte Filium vydala výchovné desatero s titulem: „Děti se učí tím, jak žijí.“

1. Dítě, které je nadměrně kritizováno, se učí odsuzovat.
2. Dítě, které vyrůstá v neláskyplném prostředí, učí se prát, zápasit, bojovat.
3. Dítě, které bývá vystavováno posměchu, se začíná stydět.

¹⁴ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 33

¹⁵ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 33

¹⁶ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 33

¹⁷ Kraus Blahoslav, Poláčková Věra a kol., Člověk – prostředí – výchova, str.114

¹⁸ Vaničková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině-syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 21

¹⁹ Lovasová Lenka, Rodinné vztahy, str. 6 a 7

²⁰ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 30

²¹ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 30

4. Dítě, které je ponižováno, ztrácí sebedůvěru.
5. Dítě, které je obklopeno tolerancí, se učí trpělivosti.
6. Dítě, které je chváleno, získává sebedůvěru.
7. Dítě, se kterým se jedná fair play, se učí spravedlnosti.
8. Dítě, které vyrůstá v přátelské atmosféře, se naučí laskavosti.
9. Dítě, které žije obklopené pocitem bezpečí, se naučí důvěřovat.
10. Dítě, které je bezvýhradně akceptováno a milováno, je schopno prožívat láskyplné vztahy a lásku.²²

Rodina by měla být schopná uspokojit 4 skupiny základních potřeb dítěte. Na prvním místě to jsou potřeby biologické – výživa, teplo, čistota, atd. Jestliže jsou uspokojeny tyto potřeby, pak přicházejí na řadu potřeby psychické – např. dostatek podnětů pro rozvoj dítěte, potřeba jistoty, otevřené budoucnosti a vědomí vlastní identity. Poté nastupují potřeby sociální – jako je potřeba lásky, bezpečí, rozvíjení jeho schopností a přijetí dítěte jako takového. Vrcholem jsou potřeby vývojové – které představují dostatek motivace a činnosti, které dítě dál rozvíjí.²³

2.2 Škola a výchova

Nástup do školy je důležitým momentem v životě dítěte i jeho rodičů. Ve škole dochází k druhé socializaci. Dítě tu získává novou sociální roli, stává se školákem.²⁴ „Odlišnost od rodinné socializace je především v tom, že zatímco rodina ovlivňuje vytváření základů osobnosti dítěte, tak škola ho začleňuje do širšího sociálního rámce jako příslušníka společnosti. Je pochopitelné, že z tohoto hlediska je škola náročnějším a více stresujícím prostředím, méně přihlíží k individuální jedinečnosti každého dítěte a více se zaměřuje na vytváření obecnějších norem, postojů a hodnot. Dítě se zde učí přijímat autoritu, která je založena na vnějších strukturách.“²⁵

Ve škole se dítě poprvé dostává mimo prostředí rodiny, kde bylo přijímáno bezpodmínečně, zde je posuzováno podle své práce, výkonů a schopností. Jen vlastním úsilím může získat pozitivní hodnocení. Z této zkušenosti si vytváří základ celoživotního postoje k práci. Setkává se tu i s konkurenčním prostředím svých vrstevníků.²⁶

Česká škola, vzniklá z rakousko-uherského školství, je spíše autoritářského typu. Je zde kladen důraz na disciplínu a dodržování určitých pravidel chování, z toho vyplývá i určitý odstup učitele od žáků. V 19. stol. byl ještě v našich školách používán tělesný trest jako výchovný prostředek.²⁷

²² Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 19 a 20

²³ Lovasová Lenka, Rodinné vztahy, str. 7

²⁴ Vágnerová Marie, Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří, str. 148

²⁵ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 28

²⁶ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 27

²⁷ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom

Vaníčková píše: „Bohužel se nepodařilo dopátrat, jak přesně se problematika zákazu používání tělesných trestů v našich školách vyvíjela. Jediná historicky doložená informace o zákazu tělesných trestů na našem území je z roku 1867. Tělesný trest v obecné rovině považovaný jako vykonání spravedlnosti tím, že bylo postiženo porušení kázně, měl nejčastější podobu bití (mrskání, bičování, rány holí), vystavování na pranýř po delší dobu bez přísunu tekutin a bez ohledu na počasí, věznění v okovech. Na našem, území byly tělesné tresty v této podobě zrušeny v roce 1867. Stejně tak víme, že se tělesné tresty i po tomto roce ve školách používali, tuto informaci máme z beletristických a životopisných knih, doplněnou i vyprávěním předků. Obecně se traduje, že tělesné tresty byly v našich školách zakázány zhruba v polovině minulého století, ale žádného zákonného ustanovení se mně osobně (Vaníčkové) ani mým spolupracovníkům nepodařilo dopátrat. Nicméně se má za to, že tělesné tresty jsou ve školách zakázány a tento zákaz má pravděpodobně podobu vyhlášky, metodického listu či jiné vnitřní instrukce ministerstva školství, a tuto informaci bereme za hodnověrnou.“²⁸

Proti autoritářskému stylu výchovy vystupoval i J. A. Komenský. Poslání školy viděl v tom, aby byla “dílnou lidskosti“, místem, kde se povaha dítěte rozvíjí v ušlechtilého člověka. Ostře kritizoval školy své doby, že mu připadají spíše jako “mučírny“. Mohou za to učitelé. „Přiznám se, když jsem přišel do některých škol, podivil jsem se a zarmoutil vida, s jakou nevědomostí se koná učitelský úřad. Pozoroval jsem totiž, jak někteří budují zcela svou vážnost na tom, že s žáky mluví, co nejméně: chodí mezi nimi jako nějaké sochy, dávají žákům úkoly tak, jako by házeli psům kosti k ohryzání. Nejsou-li pak práce řádně vypracovány, zle řadí.“²⁹

Anderson již v třicátých letech minulého století prováděl ve školách psychologický výzkum zaměřený na způsob výchovy. V pozdějších letech, v roce 1963, 1970 a 1977, zkoumali to samé R. a A.M. Tauschovi. Vytvořili přehled o jednotlivých stylech výchovy.³⁰

1) Autokratický styl: učitel hodně rozkazuje, zakazuje, vyhrožuje, trestá a málo respektuje přání a potřeby dětí. Sám hodně mluví a žáky nepustí ke slovu. Chce, aby se všechno dělalo přesně tak, jak řekl. Děti mají málo příležitostí k samostatnému jednání a řešení úkolů. Tato výchova zatěžuje nejen žáky, ale i samotného učitele, který je stále napomíná, kontroluje a udílí tresty. U žáků je vyvoláván zvýšený odpor a různé formy agresivity. Mají horší výsledky v učení. Tento styl výchovy připravuje žáka na podřízenou roli, protože není schopen samostatně jednat a řešit problémy.³¹

---

zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 28 a 29

²⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 17 a 70

²⁹ Komenský J.A. 1960, str. 224 (Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 209)

³⁰ Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 210

³¹ Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 210 a 211

2) Výchova liberální, slabé řízení, styl „ponecháme věcem volný průběh“ : učitel klade na žáky nízké požadavky a někdy ani nekontroluje jejich plnění. Žáci jsou sice méně frustrováni, ale neučí se, vyrušují, protože vycítí nezájem učitele, lhostejnost popřípadě učitelovu slabost a nejistotu. Výsledkem tohoto výchovného stylu je nízká výsledná úroveň vědomostí, nerozvíjí se jejich svědomitost, vytrvalost a kladení požadavků na sebe.

3) Sociálně – integrační styl výchovy: „učitel přiznává žákům lidská práva a důstojnost, respektuje v nich osobnost, bere je vážně, zejména je neponižuje.“ Neprojevuje svou převahu a moc nad žáky. Projevuje k nim důvěru a věří, že splní jeho požadavky, tím podporuje jejich samostatnost a iniciativu. Nepoužívá příkazy a zákazy, ale působí na ně dobrým příkladem. Žáci mají dostatek prostoru k svému vyjádření. Tento styl výchovy se staví kriticky k tradičnímu klasifikování žáků známkami a k formám zkoušení, které dítě velice stresují.³²

Osobně si vzpomínám na jednu pani učitelku češtiny. Mohla jsem být tak v šesté třídě základní školy. Vysvětlovala nám, kdy psát velká a kdy malá písmena. Poté nám zadala nějaké cvičení a já pořád cítila, jak prochází sem a tam v uličce, kde jsem seděla. Byla jsem hodně nervózní. Něco jsem napsala a pak jsem to hned škrtna, najednou mi zezadu přiletěl docela silný pohlevek na temeno hlavy. Vůbec jsem to nečekala a byla jsem trochu otřesena. Málem jsem si vypíchla oko o propisku. Cítila jsem se hrozně ponížene a trapně před celou třídou. Ona začala nadávat a skoro až brečet, že nám to přeci vysvětlovala půl hodiny a že to zase “někdo“ nepochopil. Od té doby mám strach psát nebo říkat věci, o kterých si nejsem sto procentně jistá, že jsou správně. Například se raději pro jistotu podívám znova do slovníku, jak se anglicky řekne dům, než abych to napsala špatně. Zřejmě se bojím, že by mohl znova přiletět nečekaný pohlevek.

2.3 Výchova pomocí odměn a trestů

K výchově každého dítěte neodmyslitelně patří odměny a tresty. Odměněním se posiluje kladné chování a trestem se oslabuje špatný návyk. Odměna v nás vyvolá velice příjemné pocity, které chceme znovu prožít, zatímco trestu se bojíme, protože ho máme spojený s nepříjemnými pocity. V knize “Násilí v rodině” Vaníčková píše: „Způsob odměňování a trestání dětí je okénkem do rodiny a odráží úroveň vztahů mezi jednotlivými členy rodiny. Můžeme parafrázovat: „Řekni mi, jak odměňuješ a trestáš dítě a já ti povím jaký jsi člověk.“³³

„Očekávání odměny je jedním z nejsilněji působících faktorů v sociálním učení.“³⁴ Dítě se naučí něco nového a snaží se to poprvé vyzkoušet ve své rodině. Podle reakce svých rodičů

³² Čáp Jan, Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy, str. 211 a 212

³³ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 41

³⁴ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 19

pozná, jestli jeho nové chování je přijímáno odměnou, a tedy úspěšné nebo odmítáno trestem. Těmito reakcemi zjišťuje jaké vlastně je, utváří si tedy své sebepojetí, a proto by se odmítání mělo vždy vztahovat jen na chování, a nikoliv na osobu dítěte. Podle toho, jak se dítě vidí v dětství, tak se bude na sebe dívat i v dospělosti.³⁵

Ze statistiky z roku 1994, kdy bylo tázáno 886 dětí středního školního věku, vyplývá, že nejvíce jsou děti odměňovány za dobré známky ve škole, za pomoc v domácnosti a za dobré chování. Toto se nejčastěji děje formou pochvaly, koupením dárku či dáním peněz. Naopak nejvíce trestání jsou kvůli známkám ve škole, špatnému chování a neplnění domácích povinností. V těchto případech rodiče hojně používají trest hubováním, výpraskem a uložením výkonu určitých povinností.³⁶

Matějček říká velice důležitou myšlenku: „Trest zajisté není to, co jsme si jako trest pro dítě vymysleli, ale to, co dítě jako trest prožívá. Onen nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a kterému bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout. Analogicky se můžeme ptát, co je to odměna. Opět ne to, co jsme si jako odměnu vymysleli, ale co dítě jako odměnu přijímá.“³⁷

Každý rodič chce mít hodné dítě, které bude dělat to, co dělat má, bude milé a slušné. Tohoto cíle se dá dosáhnout jen výchovou, kde budou převažovat odměny. Dítě bude přesně vědět, za co bylo odměněno a co je tedy správné chování. Naopak výchova s převahou trestů dosáhne toho, že dítě přeruší zlobení jen na určitou dobu, ale jinak se nenaučí správnému chování; a to z důvodu, že nechápe za co bylo potrestáno, protože trest mnohdy vychází z momentálního rozpoložení rodiče a s dítětem přímo nesouvisí. Cítí se ukřivděný. „Jsme-li v roli rodičů stále na pochybách, zkusme si představit sami sebe v zaměstnání. Pracujeme raději tam, kde za dobře a včas vykonanou prací nás čeká veřejná pocta popř. odměna, nebo tam, kde pro jeden pozdní příchod nedostaneme roky odměnu vůbec a nadřizený si na nás vylévá svoji zlost?“³⁸

„I v trestu musí být vyjádřen osobní vztah k dítěti. Musí vědět, že je máme rádi. Musí prožít pocit osvobození a smíření, na který by se pak dále mohlo výchovně navázat. Proto dítě např. přijme snáze trest otce, který se rozzlobil, než chladnou, „spravedlivě“ odměřenou odplatu za zlý čin z rukou „cizího člověka.“ Slyšel jsem (říká Matějček) mnohokrát od rodičů, že radili učitelé, aby „klukovi na místě pár vrazil, jako to dělají oni, a byl by pokoj.“ Jenomže to, co se osvědčuje jim, se nemusí osvědčit jemu. Záleží na tom, zda dítě skutečně i vůči učitelé prožívá po svém provinění určité odcizení, zdali prožívá svou vinu – zkrátka, zda má učitele rádo, váží si ho, přijímá jeho autoritu.“³⁹

³⁵ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 21

³⁶ Vaníčková Eva, Hadj-Mousová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 56-58

³⁷ Matějček Zdeněk, Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech, str. 15 a 16

³⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 23 a 24

³⁹ Matějček Zdeněk, Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech, str. 29

Závěrem bych chtěla uvést několik výchovných zásad týkajících se odměn a trestů:

- 1) Odměny a tresty by měly být přiměřené osobnosti dítěte a jeho věku. Menšímu dítěti uděláme radost tím, že mu např. dáme bonbón, větší dítě spíše čeká na naši slovní pochvalu.
- 2) Tresty a odměny by měly být dítěti vždy srozumitelné (porozumění je žádoucí především v případě trestu – aby jej dítě nepociťovalo jako nespravedlnost, musí mu rozumět). U předškolních dětí se doporučuje, aby trest přišel ihned. U starších dětí je možné dosáhnout většího efektu čekáním na něj.
- 3) Odměny i tresty by se měly obměňovat. Opakující se dárky časem ztratí svůj smysl odměny a pořád stejný trest začne dítě vnímat jako osudem souzenou nutnost.
- 4) V odměnách ani trestech se nemá přehánět. Těžko můžeme odměnit dítě, které už vše má a po ničem netouží. Co se týká větších trestů, tak se dítě stane více pasivním nebo naopak se začne bouřit a toužit po pomstě.
- 5) V používání odměn a trestů má být jistá důslednost. Jestliže dítě udělá tu samou věc a jednou je za ní pochváleno a podruhé potrestáno, tak je zmatené a neví, co má příště očekávat.⁴⁰

---

⁴⁰ Matějček Zdeněk, Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech, str. 56, 58, 60, 61, 63 a 75

3. Násilí

Násilí, definovala Světová zdravotnická organizace v roce 1996, jako: „Úmyslné použití či hrozbu použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to síly (moci), která má, nebo s vysokou pravděpodobností bude mít, za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti.“⁴¹

Koukolík definuje násilí následovně: „Je to takový druh lidského chování, které jiné lidi záměrně ohrožuje fyzickou újmou, pokouší se ji přivodit, nebo ji přivádí.“⁴²

Vaníčková ve své knize „Násilí v rodině“ píše, že i když je násilí přirozenou součástí celých lidských dějin, je až překvapující jeho nesmyslnost v posledních letech. Změnou životních podmínek a kulturních hodnot se mění pohled na násilí a to hlavně v rodině. Mimo rodinu, ve světě dnes existuje mnoho válečných konfliktů, stoupá dětská prostituce, násilná delikvence při toxikomániích, atd. Mnoho dětí a mladých lidí, kteří se setkali s násilím, pociťují nejistotu, napětí a obavy z dalšího pokračování násilí. Tomu napomáhají i masmédiá, která nám je denně předkládají. „Riziko „kultu“ násilí spočívá v tom, že by se násilí mohlo stát životním postojem, životním stylem. Již dnes jako reakce na změněnou atmosféru je nárůst netečnosti, lhostejnosti, zhrubění a surovosti v mezilidské komunikaci, a je pouze otázkou času, kdy pod vlivem obklopujícího násilí začneme akceptovat změněné formy jednání, začneme označovat agresivitu za přímocí a upřímnost, lhostejnost za uvolněnost apod.“⁴³

Formy násilí popsal americký psycholog a sociolog E. Fromm. Násilí hravé je jediná pozitivní alternativa násilí, protože je vedena snahou dosáhnout jisté nové dovednosti, např. ve hře nebo sportu. Postrádá destruktivnost. Tato varianta násilí by měla být povinnou součástí výchovy. Druhý stupeň, násilí reaktivní, pramení ze strachu. Jde o nejčastější formu násilí, která chrání život, svobodu, důstojnost a majetek. Spouštěčem bývá stav ohrožení, frustrace, závist nebo žárlivost. Dalším stupněm násilí je násilí za účelem pomsty. Toto násilí se rodí z touhy odčinit příkoří, ke kterému skutečně došlo. Tuto potřebu nalézáme především u lidí nezpůsobitých, závislých, neurotických apod., u kterých se pomsta stává hlavním cílem a smyslem jejich života. Čtvrtý stupeň – destruktivní násilí – dle Fromma pramení z otřesené víry. Uvádí, že k postupné ztrátě víry dochází u dítěte ve věku 2-5 let a vrcholí konečnou deziluzí v dospělosti. Lidé, kteří nemají vyladěné sebepojetí, jsou citově chudí, mohou na deziluzi reagovat patologicky, tedy okázalým prohlubováním své nezávislosti, hledáním mocných autorit, honbou za světskými statky, destrukcí jako projevem nenávisti k životu, který jim způsobil bolest. Další stupeň násilí je násilí jakožto kompenzace. Znamená vlastně patologickou náhražku za produktivní činnost, kterou jeho pachatelé postrádají. Je vlastně

⁴¹ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 13

⁴² Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 13

⁴³ Vaníčková Eva, Hadj-Mousová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 5

únikem z utrpení naprosté pasivity, negace a bezmocnosti. Člověk, který nemůže tvořit chce ničit. Je to důsledek neprožívaného života. Další dva stupně násilí představují patologii v medicínském smyslu slova.⁴⁴

V dnešní době dělíme násilí na násilí fyzické, psychické, sociální, sexuální, sebepoškození, institucionální týrání, mediální násilí, rasové násilí⁴⁵ a nejen v satanských skupinách se objevuje ještě násilí rituální.⁴⁶

3.1 Příčiny násilí

Příčiny, které vedou rodiče k násilí na dětech mají zdroj v jejich osobnosti, v jejich vlastním vývoji nebo v kulturních a sociálních podmínkách, v kterých rodina žije. Vliv má také vztah rodičů k sobě navzájem i to, zda dítě bylo plánované, tedy chtěné či nechtěné.⁴⁷

„Formy a stupeň násilí se také liší podle prostředí, ve kterém je užito. Mimo rodinné prostředí, které je považováno za zcela soukromou zónu, do které nikomu nic není, je agresivita zpravidla nižší intenzity. Je paradoxem, že vůči osobám, ke kterým je člověk citově poután ztrácí zábrany a jeho agresivita se stupňuje a dosahuje vysokého stupně intenzity až surovosti.“⁴⁸

Haškovcová uvádí ve své knize „Manuálek o násilí“: „Za současného stavu znalostí se považuje za prokázané, že na eskalaci násilí se podílejí tyto rizikové faktory: rozpad nebo nestabilita moderní rodiny, násilí v původní rodině, komplikovaný průběh těhotenství, výživa matek v těhotenství (riziko hladovění), nechtěné dítě (zejména to, které „skončí“ v ústavní péči v prvním roce svého života), šikana ve škole či jinde, kontakt se skutečným i medializovaným násilím, osobnostní (zejména citová) labilita, neschopnost řešit zátěžové situace a chorobná závislost (manipulativní kultury, tabák, alkohol a drogy).“⁴⁹

„Psychologové se snaží také určit rizikové vlastnosti na individuální úrovni. Jisté je, že k rozvoji agrese a tedy i násilí přispívá, kromě jmenovaných rizik, impulzivita, nedostatek vůle, odstranění zábran i sklony k hédonismu (pohodlné požitkářství). Za podstatné lze považovat žádné nebo jen velmi slabé pocity lásky, vzájemnosti a soucítění.“⁵⁰

Pöthe uvádí další rizikové faktory, které způsobují zvýšený výskyt násilí v rodinách. Když se u jednoho nebo u obou rodičů vyskytuje závislost na drogách nebo alkoholu, v rodině

---

⁴⁴ Vaníčková Eva, Tělesné tresty: definice-popis-následky, str. 29

⁴⁵ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 22-25

⁴⁶ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 5

⁴⁷ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 23

⁴⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty: definice-popis-následky, str. 57

⁴⁹ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 21

⁵⁰ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 21

panuje nepříznivá finanční situace, její členové jsou stíženi nezaměstnaností či naopak vystaveni velké pracovní zátěži.⁵¹

„Myšlenka o existenci určitých charakteristik dítěte, které by ho “předurčovaly“ k tomu, aby se stalo obětí násilí, byla poprvé zveřejněna začátkem 70.let. Pozorováním a pečlivým sledováním se zjistilo, že některé děti se během svého života stávaly obětí týrání opakovaně. Vědci začali zkoumat přítomnost specifických vlastností, které by mohly mít podíl na tom, že tyto děti jako by “přitahovaly“ agresivitu nejenom svých vlastních rodičů, ale svých pěstounů, vychovatelů či pracovníků dětských domovů.“⁵²

„Nejdřív se začaly zkoumat skutečnosti týkající se tělesného zdraví těchto dětí. Zjistilo se, že u těchto dětí čteněji než u dětí netýraných, působí tzv. biologické faktory, jako je nedonošenost spojená s nízkou porodní váhou, obtížně zvladatelný temperament, chronické nemoci nebo vrozené tělesné či duševní vady.

Děti předčasně narozené, s nízkou porodní váhou jsou matkou často vnímány jako obtížně utěšitelné, fyzicky méně atraktivní a celkově hůře odpovídající na její podněty. Tyto děti vyžadují mnohem víc pozornosti a náročné péče, z čehož plyne, že jejich maminky mají vyšší míru úzkosti, nezřídka spojenou s depresí a pocity selhání.

Děti s obtížně zvladatelným temperamentem jsou charakterizovány zvýšenou podrážděností, plačtivostí, náhlým rozrušením bez možnosti rychlého utišení, nepravidelností rytmu spánku a krmení a nedostatkem adaptability. Ve vyšším věku tyto děti vyžadují větší pozornost, jsou neposedné, často se vztekají, nedokážou ovládnout svoje emoce, jsou nepozorné, mohou být manuálně nešikovné. Porucha chování u těchto dětí může být výsledkem poškození mozku během porodu a rovněž nadměrné stimulace či traumatizace v prvních letech života. Tzv. hyperaktivní děti se stávají objektem násilí nejenom ze strany frustrovaných bezradných rodičů, kteří je vnímají záměrně neposlušné a nedisciplinované, ale i ve škole.“⁵³

U handicapovaných dětí se donedávna předpokládalo, že jim není ubližováno. Představa, že dospělý využívá své moci nad bezbranným, na lůžko nebo invalidní vozík upoutaným dítětem, je všeobecně nepřijatelná. „Klinická zkušenost a výzkumné práce však nemilosrdně dokazují pravý opak. Děti s tělesným, smyslovým nebo mentálním handicapem jsou vystaveny riziku týrání a sexuálního zneužívání ve větší míře než jejich “zdraví“ vrstevníci.“⁵⁴ Prvním z rizikových faktorů je úplná závislost na úmyslech pečovatele. Jestliže ji zneužije, pak je jen malá pravděpodobnost, že se o tom někdo jiný dozví, protože dítě nemá přístup k nikomu nezávislému. I kdyby dítě prozradilo svého pečovatele, pak riskuje, že ztratí jeho péči. Ubližování handicapovaným v rodině je obvykle důsledkem kombinace naprostého

⁵¹ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 64

⁵² Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 88 a 89

⁵³ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 89

⁵⁴ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 90

vyčerpání a frustrace rodiče z náročné péče a zklamání z narcistických ambicí, které dítě nemůže nikdy naplnit.⁵⁵

Velice častým jevem násilí je pro dítě rozpad rodiny nebo-li rozvod. Rozvod v sobě zahrnuje zanedbávání psychického i fyzického rázu a dítě jím velice trpí.

3.2 Přenos násilí

Dlouhodobým následkem násilí je uzavřený cyklus násilí tzv. transgenerační přenos. Násilí se tedy přenáší z generace na generaci. Časem se může měnit jeho forma. Děti, které byly v pozici slabšího a přijímaly násilí od silnějších dospělých, vyrostou, s tím se změní i jejich pozice a nyní oni mají tu moc. Pokračují dále v přenosu násilí na slabší ve svém okolí. Nyní jsou v této roli jejich rodiče a jejich děti. Cyklus násilí se tímto uzavírá. Jediný, kdo toto může přerušit je matka, které se dostane podpory a terapie. „Řetězec rodinného násilí znamená předávání násilí z osoby s dominantním, silným postavením v rodině na osobu s podřízeným, slabším postavením (z otce na matku, z matky na starší dítě, ze staršího dítěte na mladší, z mladšího vůči spolužákům, zvířatům nebo předmětům). Matka, která je sama předmětem násilí v současné rodině nebo byla předmětem násilí v dětství ve své původní rodině, je více úzkostná, závislá na partnerovi nebo jeho hodnocení, sociálně a emociálně nezralá a depresivní, a proto má nižší předpoklady ke srozumitelnému pochopení duše svého dítěte.“⁵⁶

Dítě se z počátku učí sociálnímu chování v rodině. Vtiskuje si vzorce chování do své paměti, a když řeší nějakou obdobnou situaci, automaticky se mu vybaví užití násilí. Dítě se tímto učí řešit obtížné životní situace násilím.⁵⁷

Faktory, které mohou zabránit opakování násilí v další generaci:

- 1) lepší sociální situace, podpora partnera
- 2) pozitivní vztah k významnému dospělému člověku v dětství nebo podstoupení psychoterapie
- 3) chápat celistvost traumatické události a nasměrovat hněv a odpovědnost proti násilníkovi, ne proti sobě⁵⁸

3.3 Prevence násilí

„Z tohoto důvodu je nutná prevence, která by obsáhla širokou kampaň proti násilí a vysvětlila, že násilí v dětství znamená, že rodiče rozhodli a dali svému dítěti do vínku předpoklad, že jejich život nebude „šťastný a naplněný“. Prevence také znamená zvýšit osobní zodpovědnost za své zdraví a prožívání života tak, aby dospělá osoba, která cítí, že

⁵⁵ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 90 a 91

⁵⁶ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 82

⁵⁷ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 82

⁵⁸ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 99

je něco “špatného“, vyhledala odbornou pomoc a podle potřeby zahájila terapii např. každé zvýšené úzkosti a deprese. Jenom rodič psychicky, emocionálně a sociálně zdravý může vychovat také dítě zdravé a šťastné.⁵⁹

Prevenzi dělíme na primární, sekundární a terciální.

1) Primární prevence - podle definice Světové zdravotnické organizace, znamená počínat si tak, aby k určitému neblahému společenskému jevu vůbec nedocházelo. Snažit se předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku a neumožnit mu, aby se projevil.⁶⁰

Metody a zaměření primární prevence lze rozdělit do čtyř základních skupin. Je to osvěta široké veřejnosti a opatření ve prospěch rodin s dětmi. Vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte. Působení na odborné pracovníky a tzv. veřejné činitele – lékaře, pedagogy, sociální pracovníky, psychology, politiky, atd. Výchova dětí a mládeže.⁶¹

2) Sekundární prevence - nejdůležitější je vytipování rizikových skupin obyvatelstva a rizikových životních situací. Následuje cílené působení na tyto skupiny lidí a na tyto situace, aby se možné riziko snížilo na minimum.⁶²

3) Terciální prevence – je nutná v případech, kdy už k násilí došlo a je potřeba zajistit, aby se již neopakovalo. Nejdříve je zapotřebí určit diagnózu případu. Z té vzniká prognóza a dále návrh na ochranná, terapeutická a další opatření, která by dítěti v jeho situaci pomohla. Může dojít i k odebrání dítěte z rodiny.⁶³

---

⁵⁹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 82

⁶⁰ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 103

⁶¹ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 37 a 38

⁶² Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 107

⁶³ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 39

4. Fyzické násilí

Co všechno patří do kategorie fyzického násilí, kterého se dopouštějí rodiče nebo jiné osoby na dítěti, o které by měli pečovat? Kde je ona neviditelná hranice mezi výchovným zákrokem a tělesným ubližováním?

Do kategorie fyzického násilí zahrnujeme tělesný trest, tělesné týrání a zanedbávání fyzických potřeb dítěte.

„Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. Nejčastěji používaným tělesným trestem u nás je facka, dále také pohlavek, políček, bití rukou nebo libovolným předmětem (dnes často používaná vařečka, vodítko na psa, kabel, ramínko), kopanec, rána, třesení, štípání, tahání vlasů, kroucení ušním boltcem, škrcení, stoj na hanbě v předpažení, klečení po delší dobu, neúměrný počet kliků a dřepů, kroucení ruky, píchání špendlíkem, přivazování dítěte, svazování končetin, sypání pepře na palec, zalepování úst leukoplasty, ponořování části těla do horké nebo studené vody a další formy.“⁶⁴

Když jsem poprvé četla tuto definici, okamžitě mne překvapilo, kolik dnes běžně používaných „výchovných prostředků“, je zde uvedeno. Například pohlavek nebo třesení dítětem je podle mého názoru možné běžně vidět na ulici nebo v dopravních prostředcích a rodičům i přihlížejícím lidem to připadá zřejmě normální, protože ve většině případů okolí mlčí a raději dělá, že nic nevidí.

Nutno říci, že tělesný trest porušuje tělesnou integritu dítěte a s přibývajícím věkem dítěte ztrácí smysl, protože přestává být účinný. Je tomu tak proto, že odměny a tresty jsou vázány na tělesné pocity, které jsou schopny vnímat jen děti od jednoho do tří let.⁶⁵

Někdy se z tělesného trestu stává tělesné týrání. „Tuto definici poprvé formuloval kolektiv amerických autorů a později byla konsenzuálně přijata Výborem pro práva dětí OSN a úřadovnou pro týrání dětí SZO. Definice říká, že tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plošky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ránách stopy, modřiny, škrábance, apod.“⁶⁶

Zdravotní komise Rady Evropy definuje tělesné týrání jako tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění.⁶⁷ Jestliže tedy někdo viděl týrání dítěte a nezabránil mu, je sám vinen. Z toho tedy vyplývá povinnost pro každého jednotlivce a zvláště pak pro lékaře, hlásit tyto případy.

Kde je tedy hranice mezi tělesným trestem a tělesným týráním? Vždyť i v definici tělesného trestu je uveden nějaký nástroj, kterým je dítě trestáno. Ve většině publikací jsem našla

⁶⁴ Vaníčková Eva, Stop tělesným trestům, str. 3

⁶⁵ Vaníčková Eva, Stop tělesným trestům, str. 4

⁶⁶ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str.33

⁶⁷ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 35

odpověď, že tato hranice je těžko stanovitelná. Je tedy bouchnutí dítěte vařečkou přes hýždě trest nebo už týrání? Přiznám se, že sama nevím. Záleží určitě na mnoha faktorech. Na věku dítěte, na síle úderu, na tom, jestli tento čin zanechá stopy na těle dítěte, apod.

Zanedbávání dítěte definuje Zdravotní komise Rady Evropy jako: „jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu vývoji dítěte anebo dítě ohrožuje. Tělesné zanedbávání je pojímáno jako neuspokojování tělesných potřeb dítěte. To zahrnuje neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před zlem.“⁶⁸

Sama jsem se jako učitelka v jedné soukromé školce, respektive v zařízení pro děti od roku a půl výše, setkala s dítětem, které chodilo nedostatečně oblečené, zapáchalo a jeho matka mi neustále kladla na srdce, že mám více šetřit s plenkami, které občas donesla, že je stačí měnit jednou za den, ale jen v tom případě, když dítě vykoná „velkou potřebu“. Tento chlapeček byl neustále v mokré plence, měl opruzeniny, a tak jsme mu potají měnily plenky častěji. Když jsme se od jeho pani na hlídání dozvěděly, že jej doma myjí pouze jednou za týden, jedna kolegyně začala chlapce každý den ve školce koupat. Nikdo z nás nic nehlásil, protože jeho maminka byla ředitelkou této školky a my jsme na ní byly finančně závislé. Asi po roce odešla jedna z mých kolegyň a hned druhý den po jejím odchodu do této rodiny zavítala sociální pracovnice. Dítě je dodnes v péči svých rodičů a maminka se připravuje na příchod šestého potomka.

Ještě v minulém století mnoho lidí věřilo, že zneužívání všeho druhu se vyskytuje jen vzácně. „Lidé se domnívali, že jen málokterý rodič je tak špatný, aby týral své děti, že malé holčičky jsou obtěžovány leda nějakými „starými uslintanými sprostáky“, zkratka všeobecně se předpokládalo, že většina dětí je před zneužíváním v bezpečí. V roce 1968 vydali dr. Kempe a dr. Helfer knihu nazvanou „Týrané dítě“. V ní analyzovali, co objevil doktor Kempe při své práci s dětmi ve Všeobecné nemocnici v Coloradu. Podobně jako někteří jiní lékaři před ním se začal Kempe pozastavovat nad velkým množstvím „nehod“ a „nešťastných úrazů“, které se údajně přihodily jeho malým pacientům. Rodiče těchto dětí nedokázali uspokojivě vysvětlit jejich zlomené kosti a pohmožděniny. Kempe si začal uvědomovat, že tyto děti jsou týrané.“⁶⁹

V knize „Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě“ se píše, že k týrání dochází hlavně z důvodu nezvládnuté a nadměrné agrese rodičů a ostatních osob starajících se o dítě. „Přitom platí, že čím je dítě menší, tím je bezmocnější a méně schopné obrany. Svědčí o tom obecná zkušenost a též objektivně zjištěná převažující četnost tohoto násilí vůči dětem v raném věku. Např. nejvíce, a je to i u nás, je zabíjeno dětí do 1. roku života (Augustová, Bouška, 1995).“⁷⁰

⁶⁸ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 50

⁶⁹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 6 a 7

⁷⁰ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 41

4.1 Historie fyzického násilí na dětech

Již od počátku lidstva existovalo fyzické násilí, tělesné tresty i týrání dětí. Z přírodního matriarchálního společenství se nám žádný důkaz nedochoval. Z období patriarchální společnosti máme různé kresby a historické prameny, které vykreslují otce jako tělesně trestajícího rodiče.⁷¹ Mnohem více zmínek o fyzickém násilí můžeme nalézt ve starověkém Řecku, Římě, Egyptě či Izraeli.⁷² V Bibli se dokonce píše, že lidé obětovali své děti bohu Molochovi. Říkalo se tomu "provést dítě ohněm", protože rodiče umístili dítě do rukou této modly a dítě sklouzlo do rozpáleného vnitřku.⁷³

Hlavním cílem tělesných trestů bylo a stále ještě je zajištění a udržení disciplíny, používá se v případě porušení kázně. Jednotlivé civilizace a kultury používaly rozdílné tresty. Všeobecně používaným trestem bylo šlehání bičem nebo holí.⁷⁴

Jedním z velice krutých míst byla antická Spartská republika. Zde otec rozhodoval o životě a smrti svého čerstvě narozeného dítěte. Jestliže je nepozdvihl do výšky, a tudíž je nepřijal za své, bylo dítě shozeno ze skály nebo ponecháno bez potravy. Tělesné tresty zde byly hojně užívány i v armádě jako normální součást výchovy, aby posílily nejenom tělesnou zdatnost, ale i sílu vůle a sebeovládání.⁷⁵

Středověká Evropa, díky postoji církve k lidskému tělu, kdy bičování bylo běžně považováno za posilování sebeovládání, tělesné tresty často používala. Na druhou stranu je třeba říci, že i v té době se již objevovali lidé, kteří proti takovému zacházení vystupovali. Byl to například scholastický filozof a arcibiskup z Canterbury sv. Anselm, který žil v 11. a na počátku 12. století. Nejvíce mu vadilo kruté zacházení s dětmi.⁷⁶

Pöthe uvádí, že z kosterních nálezů z období středověku je patrné, že počet koster dospělých mužů je mnohem větší než počet ženských koster, a z toho tedy vyplývá, že praxe usmrcení děvčete po narození mohla být v Evropě rozšířena ještě před několika stoletími. U některých primitivních kmenů objevují antropologové tuto skutečnost ještě dnes v 21. století.⁷⁷

„L. DeMause shromáždil v roce 1994 doklady o tom, že poměr děvčat k chlapcům dosahujících dospělosti byl v antice zhruba 100 : 400. Ve středověku se tento rozdíl snížil na 100 : 140 a teprve v 17. století se v některých evropských krajích nachází vyrovnaný poměr pohlaví.“⁷⁸

⁷¹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 13

⁷² Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 5

⁷³ Kolektiv autorů, Slovník Judaismus-křesťanství-islám, str. 74

⁷⁴ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 5

⁷⁵ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 5

⁷⁶ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 5

⁷⁷ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 16

⁷⁸ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 27

4.2 Kdo, proč a jak dítěti ubližuje ?

K fyzickému týrání dítěte se uchylují spíše lidé, jejichž osobnostní vývoj je anomální, jsou více agresivní, psychicky nemocní, také to mohou být alkoholici, narkomani, mladiství rodiče, kteří jsou nevyzrálí apod.⁷⁹

Někteří rodiče a ostatní lidé, kteří týrají děti si ani neuvědomují, že by se mohli chovat jinak. Většina z nich byla totiž v dětství také týrána a mají potřebu si dokázat, že jejich rodiče jednali správně. Mnoho dětí si buď namlouvá, že nesou za týrání nějakou zodpovědnost nebo omlouvají rodiče, že je týrají jen z toho důvodu, že je mají rádi a jednají tak z lásky. V žádném případě neviní rodiče ze špatného chování, a to ani v dospělosti, proto se chovají stejně jako oni.⁸⁰

„Někdy tito rodiče usoudí, že si jejich děti “zaslouží“ týrání nebo zneužívání, právě tak jako si je “zasloužili“ oni, když byli dětmi. Někdy se identifikují se svými rodiči. „On mě mlátil, tak teď budu mlátit já tebe – teď je řada na mně.“ Někdy děti připomínají svým rodičům někoho, kdo je týral či zneužíval, nebo někoho, na koho cítí zlost, například manžela, který je opustil.“⁸¹

V knize “Každodenní problémy v mateřské školce“ jsem našla jeden příběh, který zřetelně ukazuje, jak dítě, které je často trestáno, si na tento fakt postupem času zvykne a přijde mu normální. „Ve volném čase se jedna pětiletá holčička nemohla rozhodnout, co má dělat a ve které skupince si má hrát. Učitelka dítěti navrhla několik her. Holčička prohlásila, že si dnes nechce hrát, že se chce jenom dívat. Brzy začala druhé děti rušit, tam někomu vzala nůžky, tady zase kousek skládačky, zahodila figurky od člověče nezlob se a houpala se potom na židli u stolu, u kterého si děti zrovna něco vystřihovaly. Všechny děti se na holčičku začaly zlobit. Trpělivá učitelka se několikrát pokusila získat dítě pro hru po dobrém. Nepodařilo se. Maličká jí pořád utíkala a nakonec proběhla přes “staveniště“. Děti, které si zrovna stavěly, začaly rozzlobeně křičet. Učitelka uchopila energicky dívku za rameno a zavedla ji ke skříni s hračkami. “Teď zůstaneš tady, můžeš si hrát nebo ne, ale druhé děti necháš na pokoji!“ přitom dostalo dítě malou na zadek. Holčička zůstala sedět na židli a po chvíli si začala listovat v nějaké obrázkové knížce. Při poledním loučení se učitelka zeptala zlobivé holčičky, proč byla dnes ráno tak tvrdohlavá. “Protože tak dlouho čekala s výpraskem,“ prohlásilo dítě.“⁸²

Ke každému trestu má patřit i odpuštění. „Kdo nedokáže odpustit, žije v potrestaném nedůvěru. A nedůvěra je živnou půdou klíčící agresivity. Jestliže se znovu vytvoří přátelský vztah, nemůže agresivita tak snadno vyrůst. Při smíření s potrestaným by se neměly opakovat výčitky. To děti znovu popudí a oživí již odumírající agresivitu.“⁸³

⁷⁹ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str.108

⁸⁰ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 55 a 56

⁸¹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str.56

⁸² Deissler Hans Herbert, Každodenní problémy v mateřské škole, str. 96 a 97

⁸³ Deissler Hans Herbert, Každodenní problémy v mateřské škole, str. 97

V rodinách se často stává, že týrá jen jeden z rodičů. Hned nás tedy napadne: „A co dělá ten druhý? Proč tomu nezabrání?“ Bohužel i druhý rodič může mít strach ze svého násilnického partnera, nebo už je dokonce jeho obětí. Jestliže je násilníkem muž, pak taková matka má mnoho důvodů, proč se s týráním raději smíří než, aby proti němu bojovala. Když i ona sama byla v dětství týraná, tak může mít pocit, že si to zaslouží nebo doufá, že toho jednou její partner zanechá, protože ji miluje, vždyť přece stejné pocity měla, když se jí to stávalo v dětství. Jestliže předtím byla ještě dítě a bezmocná a nemohla s tím nic dělat, tak ani nyní si neuvědomuje, že existuje možnost zastavit spirálu násilí, odejít od trýznitele.⁸⁴

Někdy si také netýrající rodič myslí, že to, co dělá ten druhý je správné. Toto také může pramenit z dětství, kdy si myslel, že jeho rodiče vědí všechno nejlépe a on sám neví nic. „Vždyť ten druhý má určitě pravdu.“⁸⁵

Často se také stává, že druhý partner nesouhlasí s týráním svého dítěte, plně si uvědomuje k čemu dochází, ale bojí se, že kdyby se ozval, tak by mohl přijít o vztah, který má a nechce tudíž vyvolávat konfliktní situace. Raději se snaží dítě uklidňovat nebo v něm probudit soucit s týrajícím rodičem. „To víš, táta si nemůže pomoci, ale má tě rád.“ Z tohoto chování si dítě odnáší zkušenost, že ten, kdo je má skutečně rád, je bude také mlátit a zneužívat. Soucítí s rodičem a nedokáže se na něj zlobit.⁸⁶

Na předchozích případech si můžeme uvědomit, jak moc ovlivňují rodiče své děti a nejen je, ale i děti jejich dětí. Dochází zde k transgeneračnímu přenosu, o kterém jsem psala v kapitole „Násilí“.

Jakým způsobem jsou děti trestány? Výsledky výzkumu z roku 1994 potvrzují, že nejčastějším tělesným trestem v naší kultuře je facka. Vaníčková píše, že to není jen let ruky vzduchem, ale je to také projev síly a moci rodiče nad svým dítětem. Když dítě přijímá tělesný trest od člověka, kterého miluje, pak je tu riziko do budoucna, že si dítě bude spojovat bolest s láskou.⁸⁷

Ze studie, která byla provedena v roce 1994 a účastnily se jí děti ve věku od 10 -12 let, vyplynulo, že existuje rozdíl mezi tím, trestá-li matka nebo otec. Matky nejčastěji používají formu výprasku nebo facky. Při tom nerozlišují, zda trestají dívku či chlapce. Oproti tomu otcové více používají k trestání nějaký předmět a zaměřují se více na chlapce. K facke se uchylují jen ve stavu rozrušení.⁸⁸

Paradoxem zůstává, že agresivita při trestání se stupňuje tím více, čím je osoba trestající k osobě trestané v bližším citovém vztahu. Čím jsou si dva lidé blíží, tím lépe se překonávají

---

⁸⁴ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 59 a 60

⁸⁵ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 60

⁸⁶ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 61

⁸⁷ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 32

⁸⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 58 a 61

zábrany. Když někoho rozčílí dítě, které není jeho, ale například susedovo, tak se člověk spíše ovládne a neuhodí ho, než když je to dítě vlastní.⁸⁹

V knize "Tělesné tresty" se nachází pasáž o tom, co trestající zvažuje před potrestáním dítěte a kam je dítě nejčastěji bito. Což je na první pohled poněkud překvapující zjištění, obvykle si totiž trestajícího rodiče představujeme spíše jako někoho rozčíleného, kdo v afektu uhodí své dítě, než někoho, kdo chladnokrevně dopředu promýšlí, kam dítě uhodit.

Trestající tedy zvažuje:

- 1) nakolik je dané místo bolestivé
- 2) nakolik to bude pro oběť ponižující (obzvláště, dochází-li k bití na obnažené části těla)
- 3) nakolik hrozí nebezpečí závažného poranění
- 4) nakolik je dané místo přístupné okamžité akci, zda je možné snadno určitou část těla odkrýt (vyhrnout tričko, stáhnout kalhoty, apod.)⁹⁰

Nejpopulárnější částí těla, kam dítě trestat, jsou hýždě. „Tato část je dobře přístupná a z velké části tvořena svalem – rána je tudíž bolestivá, nicméně ne nebezpečná. K dokonalému trestu pochopitelně patří ponížení a toho lze snadno dosáhnout obnažením. Jediným nebezpečím může být zasažení ledvin. Další "výhodou" je, že tato část těla zůstává u dítěte skryta a tím se snižuje možnost odhalení. V kulturách, kde jsou hýždě místem příliš intimním, může být alternativou zadní část stehen nebo lýtek, která jsou taktéž vysoce senzitivní, nicméně nejsou častým cílem ran.“⁹¹

Druhým nejčastějším místem jsou záda a ramena. I zde hrozí nebezpečí poškození páteře nebo ledvin.⁹²

Břicho nebo žebra nejsou často atakována, protože zde existuje velké nebezpečí poranění. Totéž platí i o oblasti genitálií.⁹³

„Hlava je rovněž nebezpečná volba, ovšem navzdory tomu poměrně populární, zvláště tváře, které díky vrstvě svaloviny jsou relativně bezpečné. I při "obyčejné" facce však hrozí nebezpečí poškození sluchu, které se nemusí projevit ihned, ale až s určitou časovou latencí.“⁹⁴

Lidská ruka je poměrně hodně senzitivní, ale nebývá považována za ponižující část těla. Nejčastěji bývá zasažena dlaň.⁹⁵

4.3 Projevy a důsledky fyzického týrání dětí

V první řadě se jedná fyzické známky na těle dítěte jako jsou modřiny, řezné rány, popáleniny, jizvy a otoky.⁹⁶

⁸⁹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 57

⁹⁰ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

⁹¹ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

⁹² Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

⁹³ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

⁹⁴ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

Jestliže dítě prožije nebo opakovaně prožívá nějakou formu násilí, tak se to vždy na něm projeví. Chová se jinak.

Změny v chování mohou být:

- zvýšená úzkostnost, iracionální strach
- snížené sebehodnocení
- obtíže v sociální komunikaci, vyhýbavé chování
- ztráta kamarádů a sociální izolace
- podrážděnost, strach jít domů
- útky z domova, záškoláctví
- náhle zhoršený školní prospěch
- agresivní chování
- závislosti⁹⁷

Změny v osobnosti dítěte mohou nastat, jestliže se jedná o tresty opakované, hrubé a nespravedlivé.⁹⁸ Od svého narození si dítě vytváří vztah ke své matce. Tento vztah nazval J.Bowlby "bezpečnou vazbou." Dítě má jistotu, že se může na matku spolehnout a jakmile pocítí hlad, bolest, chlad nebo ohrožení, matka mu pomůže. Dítě si tedy postavu rodiče idealizuje. Myslí si o něm, že není schopen ničeho špatného. Jestliže tedy dojde k násilí ze strany rodiče, pak je pro dítě samozřejmostí, že je samo špatné, nikoli rodič. Postupně nabývá přesvědčení, že není možné, aby je měl někdo rád, tím se samozřejmě mění i jeho sebehodnocení.⁹⁹

Dítě má také pocit, že nemůže ovlivnit to, co se s ním děje. Ztratilo kontrolu nad sebou, a aby lépe mohlo předejít týrání, ztotožní se s týrajícím rodičem. Nyní může samo sebe trestat a má nad touto skutečností moc. Týrání pak logicky chápe jako spravedlivý důsledek své viny, a ne jako chybu rodiče.¹⁰⁰

I se stoupajícím věkem, kdy se již odděluje od svých rodičů a začíná si týrání uvědomovat, je výše řečeným stále ovlivněno. Bojí se, že by mohlo rodiče ztratit, a tak je stále obhájí a chrání.¹⁰¹

Asi před rokem a půl vyšel v Mladé frontě dnes článek o tom, jak si člověk podvědomě hledá partnery podobné svým rodičům. Syn hledá někoho podobného své matce a dcera zase otci. Může se tedy stát, že v dětství týraný jedinec si najde partnera, který jej bude také týrat a zneužívat.

---

⁹⁵ Lovasová Lenka, Schmidová Kateřina, Tělesné tresty, str. 8

⁹⁶ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 64

⁹⁷ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str.41 a 42

⁹⁸ Vaníčková Eva, Stop tělesným trestům, str. 8

⁹⁹ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 39 a 40

¹⁰⁰ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 40

¹⁰¹ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 40 a 41

Eva Vaníčková shrnuje rizika tělesného trestu, která mohou narušit vývoj osobnosti dítěte takto:

- učí násilí
- ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí
- je příčinou úzkosti v očekávání dalšího útoku
- vyvolává v dítěti zlobu, vztek a hněv, které spouští touhu po pomstě
- programuje dítě k akceptaci nelogických argumentů
- snižuje citlivost a soucit
- učí dítě, že si nezasluhuje respekt
- učí dítě, že k dobru se dopracuje trestem
- učí dítě, že trápení se ignoruje
- učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky
- učí dítě popírání pocitů¹⁰²

Dlouhodobým a opakujícím se tělesným trestáním dětí dochází k vytvoření traumatu. „Trauma je nadměrně stresující či zatěžující působení.“ Nezpracované negativní pocity se hromadí v duši dítěte a jsou základnou pro další problémy. „Zvýšená úzkost a strach dítěte zhoršují prožívání, které může vyvolat odezvu vegetativní nervové soustavy, která může spustit somatizaci problémů. Dítě si může stěžovat např. na bolest břicha, ale doktor není schopen nalézt nějakou reálnou příčinu, proč se tomu tak děje. Deprese dítěte zhoršuje spolupráci dítěte nejen s rodiči, ale i ostatními členy dostupné sociální sítě a tím vlastně zvyšuje subjektivní utrpení dítěte, které zůstává na všechnu bolest samo.“¹⁰³

Při traumatu se také spouští obranné mechanismy jako je popření reálné zkušenosti, které sice dítěti usnadní prožívání, na druhou stranu je však nechrání před opakováním a situaci více fixuje, protože dítě nehledá žádnou pomoc. Dále se může projevit regresivní chování - zde se dítě vrací na nižší vývojovou úroveň a stává se tak naprosto závislé.¹⁰⁴ Dalšími mechanismy může být intelektualizování - dítě se pokouší distancovat se od všech citů, není schopno o nich ani hovořit a racionalizace - kdy se snaží odůvodnit existenci svých citů, myšlenek a jednání.¹⁰⁵

V publikaci „Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě“ se nachází kapitola, která dopodrobna rozebírá k jakým tělesným poraněním a postižením orgánů a funkcí může při tělesném týrání dojít (kniha obsahuje dosti otřesnou fotodokumentaci, včetně vyobrazení dětí utýraných k smrti).

Poranění jsou zde rozdělena na poranění zavřená a otevřená. „Zavřená poranění se vyznačují poškozením tkání a orgánů tupým násilím, zpravidla bez porušení kůže. Tato

---

¹⁰² Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 79

¹⁰³ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 80 a 81

¹⁰⁴ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 81

¹⁰⁵ Nakonečný Milan, Úvod do psychologie, str. 333

poranění vznikají účinkem náhlého a prudce působícího úderu nebo tlaku na tělo nebo nárazem těla na tupý předmět.“ Patří sem otřes mozku, otřes míchy, pohmožděniny, lysina na hlavě po vytrhávání vlasů, kousnutí, poranění svalů, šlach, nervů, cév a kloubů, poranění hlavy – nitrolební krvácení, poranění míchy a poranění nitrobršních orgánů.¹⁰⁶

„Otevřená poranění. Ranou rozumíme každé porušení kůže, sliznice nebo povrchu některého orgánu. Je tedy i zásahem do celého organismu. Může jít o ztrátu krve následkem krvácení navenek, do tělních dutin nebo do tkání a orgánů, o ztrátu samotné plazmy u rozsáhlých povrchových popálenin.“ Mezi otevřená poranění patří rány na hlavě (roztříštění lebečních kostí), nitrooční krvácení, rány na hrudníku a popáleniny.¹⁰⁷

4.4 Jak předcházet fyzickému násilí na dětech

„Je důležité si uvědomit, že pro dospělého neexistuje žádný dobrý důvod, aby ubližoval dítěti nebo dospívajícímu, za kterého je zodpovědný. Neexistuje žádný důvod pro to, aby bylo ohroženo zdraví nebo blaho dítěte. Dítě se třeba vůbec ničeho nedopustilo, a rodiče si přesto mohou najít nějaký důvod k jeho potrestání, protože mají potřebu dítě týrat. Dítě mohlo udělat něco běžného, třeba rozlít sklenici mléka na čistý ubrus, a to neopravňuje surový trest. A dítě se dokonce i mohlo dopustit něčeho závažného, například zůstat venku po celou noc, a pak by byl tvrdý trest na místě – ale týrání ne.“¹⁰⁸

Je vůbec možné předejít tomu, aby rodič bil své dítě? Určitě ano. Zním mnoho rodičů, kteří své děti nebijí, ale naopak jsou jim dobrým příkladem. A co rodiče, kteří si neví rady, jak jinak své dítě “vychovávat“ a tělesné násilí běžně používají?

K napsání této bakalářské práce jsem pročetla mnoho knih a přibližně z dvaceti z nich čerpám, ale jen v jediné knize jsem objevila doopravdy konkrétní návod, jak předejít nebo alespoň se pokusit předejít fyzickému násilí na dětech. Autorka knihy, “Tělesné tresty dětí“, Vaníčková rozebírá na několika stránkách konkrétní možnosti rodiče, jak se zachovat jinak a dítě nebít. Zároveň jsou tyto rady rozděleny podle jednotlivých vývojových období dítěte.

Kojenci potřebují od svých rodičů především ochranu a péči, jsou totiž velice lehce zranitelní. V tomto období ještě nechápou jakákoliv vysvětlování ani nebezpečnost různých předmětů. „Kojence je třeba chránit především před elektrickými zásuvkami, vařiči, kamny, schody, ostrými drobnými a tříštivými předměty, čistícími prostředky, léky, atd. Objevíme-li přesto v ruce dítěte něco nebezpečného, prudce ho uchopíme a důrazně řekneme “NE“. Je to stejně rychlé jako plácnutí. Plete-li se nám stále pod nohama a snaží se upoutat naši pozornost, plácnutí a odstrčení situaci ještě vyhrotí a dítě své chování graduje, zatímco 2-5

¹⁰⁶ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 42-46

¹⁰⁷ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 46-49

¹⁰⁸ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 37 a 38

minut naší pozornosti pomůže situaci vyřešit. Je-li dítě pouze v přítomnosti jenom jednoho rodiče, který se cítí skutečně vyčerpan, potom bude lepší, když na přechodnou chvíli takový rodič umístí dítě na bezpečné místo (postýlka, ohrádka) a obklopí ho oblíbenou hračkou a na krátkou chvíli se vzdálí do jiné místnosti. Dítě, které nemá špatnou zkušenost, chvíli samo vydrží, možná si krátce zapláče. Pláč dítěte, které chvíli postrádá rodiče, je přijatelnější než pláč dítěte pro hrubost rodiče.¹⁰⁹

Období batolete vrcholí prvním vzdorem dítěte. Pro každého rodiče je to tudíž velice náročné období, musí se ovládat, aby „alespoň“ neplácl své dítě přes zadeček. Například když posíláme dítě do postýlky a ono nechce, místo chladného příkazu je lepší, pozvat dítě přátelským hlasem s tím, že uložíme unavenou hračku a řekneme si pohádku. Když se dítě vzteká, je vhodnější zachovat si chladnou hlavu a úsměv a počkat až se dítě zklidní. Jakmile by rodič v tomto okamžiku na dítě křičel, stejně by jej nevnívalo, protože je velice rozrušené. Když vidíme, že se dítě zklidňuje, je nejlepší upoutat jeho pozornost jiným předmětem. Předcházet střetům s dítětem v tomto období se dá důsledností. Jakmile jednou rodič řekne „NE“, měl by na tomto postoji trvat. Dítě musí vědět, že křikem ničeho nedosáhne. „Když batole nechce poslouchat a trpělivost rodiče je u konce a ruka sama od sebe se zvedá, nechť rodič laskavě uhodí do stolu, hlasitě tleskne a podobně. Zvuk přiláká pozornost dítěte a dítě bude pozorně vnímat, co mu rodič bude říkat. Ještě stále není třeba plácnout dítě na zadeček, ať už je to zadeček, jehož kalhotky jsou nacpány plenkou, či nikoliv.“¹¹⁰

Jak již jsem psala dříve, pracovala jsem ve školce, respektive v soukromém zařízení, kde byly umístěny děti od věku jednoho roku a čtyř měsíců do šesti let. Bylo zde několik tříd. Měla jsem na starosti právě ty nejmenší děti od roku a čtyř měsíců do dvou let; později pak děti ve věku od dvou do tří let. V každé třídě bylo okolo osmi dětí a dvě učitelky. Ve třídě byla jedna holčička, která byla zamlklá, s nepřítomným pohledem, ze spaní sebou cukala a vykopávala nohy do vzduchu. Často se stalo, že když něco nedostala, hystericky brečela třeba i 40 minut. Když jsem se ptala její maminky, tak mě odpověděla: „To je tím, že má zrzavé vlasy. To víš, zrzky, ty jsou všechny moc temperamentní.“ Jednou se stalo, že jsme přecházeli z hrací místnosti do kuchyně na svačinu a v domněnání, že už jsou všechny děti venku, jsem přivřela dveře. Vzápětí tato holčička začala plakat. Byla totiž schovaná za větší hračkou a nebyla vidět. Ve školce jsem byla samozřejmě zvyklá, že děti pláčou, ale tato holčička se přímo při pláči zalykala a dusila. Znovu jsem se tedy ptala její maminky a ta mi řekla, že když už na ní nemá nervy, tak jí doma zavře do jejího pokoje a už se i několikrát stalo, že přišli sousedé a ptali se, jestli se něco nestalo, jak moc plakala. Holčičku jsem velice lítovala a chtěla jsem, aby si alespoň přes den si ve školce odpočinula a přišla na jiné

---

¹⁰⁹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 24

¹¹⁰ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 25

myšlenky. Když tedy začala moc křičet, tak většinou dostala, co chtěla. Toto trvalo asi rok. Když jí bylo okolo tří let, bylo jasné, že už nemůže dostat vždy vše, co chce. Jednou jsme všichni obědvali v kuchyni, když tato holčička řekla: „Já chci kečup.“ Většinou bylo zvykem, že když dítě dobře papalo a snědlo i „nášup“, dostalo trochu kečupu. Ona ale tuto pochoutku chtěla hned. Bylo jí několikrát vysvětleno kolik toho musí sníst, aby kečup dostala. Začala hystericky brečet, a když viděla, že to tentokrát nezabírá a my dál sedíme a jíme, tak si lehla na zem a začala se válet po zemi a mlátit pěstičkami do podlahy. Toto trvalo celý oběd. Když oběd skončil a ona věděla, že kečup nebude, tak najednou přestala a byl klid. Postupem času se tedy naučila, že když se řekne „NE“, tak to platí a ani hodinová scéna na tom nic nezmění. Samozřejmě doma věděla, že pomůže jen brečení.

Výchova předškoláků bez tělesného trestu. Předškolák již chápe požadavky rodičů a může se tedy rozhodnout, zda bude hodný či ne. V tomto věku se nejvíce učí tím, co vidí. Pozoruje chování dospělých, a to nejen ke své osobě, ale i chování dospělých mezi sebou navzájem. Předškolák potřebuje hlavně pozornost rodičů. „Rodiče by měli rozvíjet systém pozitivní výchovy i v předškolním věku. Za dobré chování by mělo být dítě oceněno větší pozorností, aby si nemuselo pozornost vynucovat špatným chováním. Řada dětí má takovou zkušenost, že pozornosti rodiče se jim dostává právě ve chvílích, kdy zlobí, a tím rodiče takové chování vlastně jen podporují. Dítě se rozhoduje, že bude hodné, a motivem rozhodnutí je snaha udělat rodičům radost. Jako správný vychovatel by tedy rodič tuto radost měl před dítětem prožít a vyjádřit ji. Předškolák se chce doma pochlubit něčím novým a může rodiče šokovat nějakým vulgárním slovem, které zaslechlo u sousedů, na ulici, nebo odreagovává jakoukoli zátěž uvolněným chováním, které se v tomto věku nejčastěji projevuje vydáváním různých zvuků, rozjíveným chováním atd. a nemělo by být zpraženo trestem nebo přísným odsudkem. Lépe je vše v klidu vysvětlit, popřípadě zvládnout s humorem. Když budou rodiče respektovat potřebu pohybu svých dětí a bohatě jim ho dopřejí, asi se nedostanou do situace, že rozjívenost v bytě přesáhne únosnou míru, a pokud výjimečně ano, pak to ignorujte, pusťte si rádio, nabídněte společné mytí akvária nebo venčení psa. Důvody k tělesnému trestu stále neexistují.“¹¹¹

Škola je pro dítě velkou zátěží. Je srovnáváno s ostatními dětmi a pozitivní hodnocení získá jen svým vlastním úsilím. „Každé dítě pozná a vycítí rozpoložení svých rodičů, a je proto důležité otevřeně o nich hovořit. Je-li nenálada rodiče dána chováním dítěte, je třeba to s ním otevřeně probrat, ale také vyslechnout postoje dítěte. A naopak je třeba citlivě hodnotit nenáladu dítěte, abychom včas odhalili temný svět bolesti dítěte dané třeba šikanou ve škole, pocitem křivdy, atd.“ Jestliže dítě v tomto věku překročí hranice, na kterých se s rodiči dohodlo, pak je potřeba o tom otevřeně mluvit. Když se rodič dostane do

---

¹¹¹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 26

afektu, může otevřeně dítěti říci, že potřebuje pět minut na zklidnění a pak situaci dořeší. „Dítě, které se rozhodlo zlobit s cílem nás vyprovokovat, a které nereaguje na naši první výtku, nenecháme dlouho produkovat neadekvátní chování. Doporučuje se neztrácet energii kontraproduktivním křikem a bitím, ale přesný zásah nonverbální komunikací. Rázně přistoupíme k dítěti, vezmeme ho za ruku, což pravděpodobně povede k očnímu kontaktu a chvíli setrváme. Po chvíli v klidu slovy vysvětlíme, co dělá špatně, respektive ho upozorníme, že rozumného dospělého svým chováním nemůže vyprovokovat, protože tím se nic nevyřeší, a nabídneme dialog o tom, co je vlastní příčinou jeho chování.“ Možná je to obtížné, ale každý člověk ví, že i řidiče, sousedy, kamarády a kolegy v zaměstnání taky nemůžeme bít, když se nám nelíbí to, co dělají.¹¹²

---

¹¹² Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 27 a 28

5. Psychické a emocionální násilí

„Zatímco sexuální zneužívání a fyzické týrání jsou pojmy, pod kterými si většinou dovedeme představit konkrétní události a činy, psychické či emocionální týrání jsou pojmy obecně značně nejasné a také se o nich zdaleka tak často nehovoří. Dokonce i specializovaná pracoviště zabývající se týranými dětmi jsou zaměřena především na fyzické a sexuální týrání a zneužívání. Můžeme si to vysvětlit tím, že tyto fenomény jsou lépe vymezené a následky takového jednání jsou na první pohled zřetelné a koneckonců i dobře dokazatelné při dalších jednáních. Navíc se dají i snadno objektivně doložit např. fotografiemi. Psychické týrání je zdokumentovatelné velice obtížně a i v našem soudnictví se s touto problematikou setkáváme jen velmi zřídka právě z těchto důvodů.“¹¹³

Matějček formuloval pět hlavních psychických potřeb dítěte v rodině.

- 1) Na prvním místě je dostatečný přísun smyslových podnětů jako je tělesný, zrakový a řečový kontakt s dítětem. Ty rozvíjejí psychické schopnosti a přispívají k dokončení vývoje nervové soustavy.
- 2) Potřeba určitého řádu. Podněty by měly mít svou pravidelnost a srozumitelný řád, díky čemuž se dítě učí orientovat ve světě a porozumět mu.
- 3) Potřeba bezpečí, jistota osobního vztahu. Prožívání bezvýhradného přijetí, nepodmíněné lásky buduje základní důvěru k okolnímu světu.
- 4) Dítě získává v rodině určitou sociální roli, s níž se identifikuje. Získává pocit, že někam patří.
- 5) Potřeba otevřené budoucnosti, životní perspektivy, na kterou se dítě může těšit.¹¹⁴

Nyní tedy máme přehled o tom, co dítě potřebuje, aby nebyl narušen jeho psychický vývoj. Co všechno spadá do pojmů psychického, emocionálního násilí a citového týrání dítěte? „Je to takové chování dospělé osoby, které má vážný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování. Citové týrání může mít formu verbálních útoků na sebevědomí dítěte, opakované ponižování dítěte či jeho zavrhování. Vystavování dítěte násilí nebo vážným konfliktům doma, násilná izolace, omezování dítěte, vyvolávání situace, kdy dítě má skoro stále pocit strachu, kdy je vystaveno dlouhodobé životní nejistotě způsobuje citové ublížení. Nepřiměřené ambice dospělých členů rodiny, dysfunkce rodiny vede často ke stálým útokům na dítě. Rodiče, či vychovatelé mají tendenci udržovat rovnováhu své osobnosti na úkor dítěte.“¹¹⁵

Psychické týrání může být aktivní, tzn. něco nepříznivého se dítěti děje – nadávky, zesměšňování, ponižování, nadměrné psychické tresty, šikana, atd. ale i pasivní, tzn. neděje se to, co by se dítě mělo a dochází k nedostatečné stimulaci, k zanedbávání

¹¹³ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 65

¹¹⁴ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 26

¹¹⁵ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 35

základních duševních potřeb (psychická deprivace) i potřeb citových (nedostatek lásky, porozumění, atd.).¹¹⁶

Helus ve své knize "Vyznat se v dětech" říká: „Z rozborů složitějších výchovných případů je známo, že dítě raději snáší trest než nezáměr a nedostatek pozornosti ze strany blízkého okolí.“¹¹⁷

Tak jako u fyzického násilí existuje zanedbávání, i zde se dá hovořit o citovém zanedbávání. Je to neuspokojování citových potřeb dítěte. Existuje také psychické zanedbávání, které se týká především rozvoje poznávacích a emočních funkcí. „U těchto dětí je nejnápadnější jejich celkové psychomotorické opoždění v útlém věku. Výrazné je především opoždění vývoje řeči a sociálních dovedností. Takto poškozené děti navazují později nesnadno vztahy uvnitř skupiny stejně starých dětí a jsou často žárlivé, vynucují si pozornost a projevy náklonnosti. Některé jsou agresivní vůči druhým dětem. Jiná skupina projevů charakterizující zanedbané dítě je pasivita, uzavřenost do svého světa.“¹¹⁸

V dnešní době dochází k citovému zanedbávání hlavně v rodinách s vysokými příjmy, kde oba rodiče pracují ve vyšší pozici. Ve školce jsme měli chlapečka, jehož oba rodiče byli cizinci a pracovali v ČR na ambasádě. Jeho maminka nesháněla hlídání např. na jeden den v týdnu, ale často na každý den od 15:30, kdy školka končila až do večera. Tento chlapeček se choval úplně jinak ve školce a jinak s rodiči. Ve školce si hrál, běhal, skotačil, ale jakmile se stalo, že jej maminka šla vyzvednout, tak nasadil nepopsatelný výraz uraženého dítěte a maminka jej musela přijít obměkčit nějakým dárkem, aby se vůbec uvolil jít do předsíně se obléci. Začal také šišlat a chtěl dudlík, i když celý den mluvil normálně a o dudlíku ani nevěděl. Zdálo se, jako by byl na maminku uražený a ona si s ním často nevěděla rady. Mnohokrát se stalo, že přišla ráno do školky a já sem s ní musela jít ven k autu a dovést chlapečka do školky, protože jí řekl, že nevystoupí. Se mnou bez problémů šel. Jeho maminka měla na něj málo času, a tak vše řešila dárky a bála se použít svoji autoritu. Tento chlapeček měl doma snad všechny možné hračky, vlastní dětský počítač, obrovskou plazmovou televizi, kde stále běžely pohádky, ale přesto byl více smutný než jiné děti, které toto neměly. Když se stalo, že zapomněl ve školce svoji oblíbenou hračku, maminka mu odpoledne koupila úplně tu samou znovu, jen aby nezačal plakat a nebyl na ní nazlobený. Nejvíce zarážející bylo, že obdobně se k chlapci choval také jeho otec (tzn. projevoval značný citový odstup, jenž však maskoval např. placením chůvy apod.).

Někdy se stává, že tito rodiče, kteří své dítě citově zanedbávají, protože jsou pracovně vytíženi, mají na dítě velmi vysoké nároky, a to především v oblasti školního prospěchu. Chtějí, aby jejich dítě bylo nejlepší. Když se tomu tak neděje, pak nastupují tresty a zákazy,

¹¹⁶ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 67

¹¹⁷ Helus Zdeněk, vyznat se v dětech, str. 59

¹¹⁸ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 35 a 36

dokud se dítě “nepolepší“. Většinou jsou tyto nároky tak přehnané, že v nich dítě prostě obstát nemůže a bludný kruh se uzavírá. Někdy rodiče přidají i nemilosrdné emoční vydírání např. „s takovými známkami jsi nám jenom pro ostudu, stydíme se za tebe“, „jsi stejný jako tatínek“ nebo „jsi nevděčník, to mám za všechnu svoji péči, za svou lásku.“¹¹⁹

„Zvláštní kapitolu pak tvoří týrání ve formě permanentního srovnávání se sourozencem, který je podle rodičů chytřejší, úspěšnější, pořádnější, zkrátka po všech stránkách dokonalejší, a tudíž hoden obdivu a lásky, na rozdíl od tohoto dítěte, které si zaslouží leda odmítání, když už nepomáhá “ani tvrdý režim.“¹²⁰

Pro dítě je velice stresujícím faktorem případný rozvod rodičů a hádky s ním spojené. To, co se dospělým jeví jako normální konflikt, je pro dítě velmi deprimující a ohrožuje jeho duševní rovnováhu. Dítě nerozumí tomu, co se děje a řeší rozpor, kdo z rodičů má vlastně pravdu a ke komu se přiklonit. Podle teorie agresivního chování je jedním z nejagresivnějších typů chování nikoli křik, ale naopak mlčení. Jestliže spolu rodiče nemluví, dítě to vnímá velice intenzivně a jsou napadeny jeho základní potřeby – pocit jistoty a pocit bezpečí.¹²¹

Haškovcová píše, že: „v některých studiích se objevuje názor, že ženy si “vybíjejí“ agresivitu “formou nepřímé destruktivity“, tedy, že ženské násilí má skrytou a nezdědku velmi rafinovanou formu. Dochází k němu tehdy, když se žena silně identifikuje se svou ženskou rolí a současně má moc nad někým výrazně slabším. Klasickým příkladem je mistrná manipulace s dítětem, které je přehnaně ochraňováno pro skutečné nebo domnělé podcenění svých schopností nebo naopak, na které jsou vznášeny nepřiměřené nároky. Hovoří se také o tzv. latentním incestu, tedy o neopodstatněném a neoprávněném vykořisťování dítěte. Některé rozvedené matky prostřednictvím svého dítěte manipulují nebo dokonce vydírají otce a současně tím vystavují své dítě nereflektovaným nepříjemnostem. Důsledky takových účelových a rafinovaných manipulací jsou pro zdárný vývoj dítěte smutné – narušená důvěra k otci a pozdější manifestace prožitých traumat v nekvalitním partnerském vztahu.“¹²²

„Další typ emocionálního týrání směšuje urážky nebo ponižování s projevy lásky. Rodič se může jednu chvíli chovat urážlivě a v příštím okamžiku se může rozplývat chválou. Potom popírá své urážky a tvrdí: „Vždyť jsem si jen dělal legraci,“ nebo třeba dítě uráží nebo se na něj zlobí tak dlouho, až dítě reaguje podrážděně. Rodič ho pak najednou začne utěšovat a omlouvat se mu. Dítě se z toho poučí, že lidem se nedá věřit.“¹²³

„Jiná kategorie emocionálního zneužívání spočívá v tom, že se rodič chová, jako by byl dítě, a od dítěte očekává, že se bude chovat jako rodič. Jedna žačka základní školy ukradla

¹¹⁹ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 67

¹²⁰ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 67

¹²¹ Matějček Zdeněk, Dytrych Zdeněk, Krizové situace v rodině očima dítěte, str. 15 a 16

¹²² Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 43 a 44

¹²³ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str.41 a 42

ve školním bufetu pro svoji matku pamlsek, protože věděla, že až se vrátí domů ze školy, první matčina otázka bude znít: „Co jsi mi přinesla?“ Toto dítě bylo emocionálně zneužíváno: čekalo se od něj, že bude vždycky myslet v první řadě na svoji matku a až pak na sebe, jako by její matka byla batole, které vyžaduje neustálou péči, a jako by dívka sama byla dospělá žena, zralá pro úlohu matky. Protože tomuto dítěti nebylo dovoleno myslet na sebe, vybralo si z toho informaci, že není hodno lásky. Tato holčička se učila, že lásku získá teprve tím, když se bude starat o jiného člověka.¹²⁴

Dalším případem emocionálního týrání může být také “shazování” pracovních výsledků dospívajícího. Buď je srovnáván s jinými lidmi, nebo mu rodiče tvrdí, že vlastně jeho úspěch nic moc neznamena. Tím samozřejmě trpí jeho sebevědomí.¹²⁵

5.1 Psychické násilí ve škole

Násilí učitele směrem k žákům. „Ve škole se objevuje především násilí psychické, protože vzhledem k legislativním předpisům si učitel nemůže dovolit trestat dítě tělesně (i když ho někdy rodiče o to přímo žádají). Přesto lze dítěti život ve škole ztrpčit emocionálním týráním, zesměšňováním, podceňováním apod. Negativně působící interakci verbální i neverbální lze považovat za projev psychického násilí ze strany učitele. Toto psychické násilí může být učitelem používáno jako rafinovaný a skrytý způsob zajištění kázně a ovládnutí dětí.“¹²⁶

Na základní škole jsem měla pani učitelku na matematiku, která některým žákům schválně komolila jména. Když jsem měla jít k tabuli já, tak vždy řekla: „Tak Novajdo, pojď nám něco předvést.“ Většina učitelů mě v té době oslovovala Bětko nebo Nováková.

Kanadský psycholog Nesbit rozdělil psychické násilí ve škole do šesti kategorií:

- 1) Ponižování – chování, které ponižuje nebo snižuje žakovu sebeúctu. Děje se tak pomocí slovního napadání.
- 2) Diskriminace – chování zaměřené proti určitým skupinám nebo jednotlivcům a to z důvodu pohlaví, rasy, socioekonomické úrovně apod.
- 3) Dominance – chování, které snižuje schopnosti a samostatné myšlení žáka, protože někdo jiný určuje a kontroluje to, co se bude dít.
- 4) Destabilizace – učitel dítě záměrně zastrahuje a pěstuje v něm úzkost a napětí.
- 5) Distance – je způsob chování, které je chladné, odmítavé, lhostejné a nezajímá se o emocionální potřeby dětí.
- 6) Diverzní chování – učitel rozrušuje a negativně ovlivňuje atmosféru ve třídě.¹²⁷

¹²⁴ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 42

¹²⁵ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 43

¹²⁶ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 30

¹²⁷ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 30

Ve škole také dochází k násilí mezi žáky navzájem. „Ve vrstevnických skupinách, zvláště v mladším školním věku je interpersonální násilí vcelku běžným jevem, vzhledem k tomu, že děti ještě nedokáží vždy řešit konflikty jinak. Někdy jsou rvačky výrazem určitého měření sil, které má v podstatě spíše sportovní než agresivní charakter (zvláště u chlapců). Pokud se však ve třídě vytvoří taková situace, že se do sociální špičky dostanou agresivní a problematičtí jedinci, vzrůstá zpravidla celková agresivita chování a potyčky mezi dětmi se stávají převažujícím způsobem řešení konfliktů. V některých případech se skupina soustředí na jedno či dvě děti, které se pak stávají terčem, na němž se emocionální napětí a agresivita ostatních vybíjí. Vystoupit proti těmto normám a proti sociální špičce třídy však vyžaduje vysokou sociální vyspělost a také značnou dávku osobní odvahy, protože je nebezpečí, že se podobným vystoupením dítě dostane mezi pronásledované.“¹²⁸

5.2. Příklady psychického násilí

Protože psychické násilí není v povědomí veřejnosti tak známé jako násilí fyzické nebo sexuální, rozhodla jsem se uvést podkapitulu s příklady psychického násilí.

V knize “O týrání a zneužívání” jsou uvedeny tři příklady psychického týrání a zanedbávání (je k nim přidán i komentář autorky).

První příklad. „Jerry mu je 17 let, ale mnoho lidí ho pokládá za mnohem mladšího. Rodiče mu vybírají všechny šaty a oblékají ho ve stylu dětí ze základní školy a ne tak, jak by se patřilo pro dospívajícího chlapce, který brzy vyjde střední školu. Rodiče Jerry mu nedovolí vzít si po škole nějakou brigádu, ani chodit na odpolední zájmové kroužky, protože tvrdí, že “nedokáže unést zodpovědnost“. Velice ho chválí za to, že je takový “hodný hoch“, ale na druhé straně ho rádi škádlí, že je nedbalý a zapomnětlivý. Když se rozčílí, rodiče se tváří překvapeně a řeknou: „Ale vždyť mi si jenom děláme legraci! Proč jsi tak přecitlivělý?“¹²⁹

Vypadá to, že rodičům na Jerry mu opravdu záleží. Problém je v tom, že ačkoliv už je skoro dospělý, tak od svých rodičů dostává signály, že se nedokáže stát normálním dospělým a zůstane vždy poslušným malým hošíkem. Díky tomuto chování Jerryho rodičů bude pro něj jednou velice těžké odejít z domova, ať už studovat nebo za prací. Zde už od něj bude společnost očekávat dospělejší chování přiměřené jeho věku.¹³⁰

Druhý příběh pojednává o emocionálním zanedbávání. „Kdybyste se zeptali šestnáctileté Eleny na její rodinu, řekla by vám, že je fantastická. Žije s rodiči v krásném domě a vždycky má dost peněz, aby si mohla koupit všechno, po čem zatouží. Ačkoliv její rodiče mají svá pravidla týkající se doby návratu domů a domácích prací, jsou mnohem méně přísní než většina rodičů jejích kamarádek. Eleniny rodiče jí stále říkají, jak moc ji mají rádi a jak jsou

¹²⁸ Vaníčková Eva, Hadj-Mousová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 31

¹²⁹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 23

¹³⁰ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 24 a 25

na ni pyšní. Ale Elena má přesto pocit, jako by jí něco chybělo, jako by něco nebylo úplně v pořádku. Tak například, když chce svoji matku obejmout, matka ji vždycky od sebe odstrčí na délku paže a řekne jí: „Jsi tak hezká a já tě mám ráda.“ Elena slyší její slova, ale necítí se skutečně milována – má pocit, že když ji matka nechce vzít do náruče, nemá k ní zrovna vřelý vztah. Kvůli tomu má Elena velký pocit viny. Připadá jí, že její rodiče jsou po všech stránkách ohromní, a když o nich pochybuje, musí být něco špatně s ní samotnou.¹³¹

I když to na první pohled vypadá, že má Elena skvělé rodiče, chybí zde opravdová citová vazba. Elena si není jistá, jestli vnímá své pocity správně. Zprvu se je snažila potlačovat, ale pak došla k závěru, že je chyba na její straně. Do budoucna si tedy ponese obrovskou zátěž viny.¹³²

Třetí příběh je o Sethovi. „Sethovi je třináct a kam až jeho paměť sahá, vždycky své rodiče nenáviděl. Táta Sethovi vždycky říkal, že je zmetek. Když Seth udělá něco dobře, otec se jen zasměje a řekne: „Tak teď si o sobě myslíš, že jsi něco extra,co?“ A když Seth udělá něco špatně, jeho otec se rozzuří a řekne: „Proč nedokážeš nikdy nic udělat pořádně?“ Sethova matka se chová úplně opačně. Když Seth udělá něco dobře, znervózní a říká: „Nečekej, že se ti to vždycky bude takhle dařit.“. Když má ale Seth problémy, dělá z toho velké drama a prohlašuje, že ať se stane cokoli, ona ho bude vždycky mít ráda. Seth považuje oba své rodiče za potrhle figurky, ale zároveň si myslí, že asi mají pravdu: není na něm nic zvláštního a když se někdy cítí šťastný, nečeká, že by to mohlo vydržet.“¹³³

Seth sice vnímá situaci správně, ví, že se k němu rodiče chovají špatně, ale přesto, i když si to nechce moc přiznat, přijímá jejich hodnocení své osoby. Podvědomě má své rodiče rád a chce jim důvěřovat, proto věří tomu, co o něm říkají, tím ale ztrácí svou sebedůvěru.¹³⁴

5.3. Důsledky psychického a emocionálního násilí

Jakékoliv násilí zanechá na dítěti stopy. Důsledky psychického násilí jsou si v mnohém podobné s důsledky fyzického násilí a sexuálního zneužívání. Společné mají například nízké sebevědomí, agresi, ovlivnění inteligence, pozornosti, změny v osobnosti, problémy s navázáním partnerského vztahu, předávání násilí, kterému byli vystaveni v dětství svým dětem, hledání partnera, který by se k nim choval jako jeho rodiče (tzn. týral je) atd.

V knize “O týrání a zneužívání” jsou uvedeny tyto důsledky psychického násilí:

- Poškozené sebevědomí
- Přání si ubližovat

¹³¹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 23 a 24

¹³² Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 25

¹³³ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 24

¹³⁴ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 25

- Vštípená bezmoc
- Závislost na různých látkách
- Poruchy přijímání potravy – chorobná žravost, kdy se člověk jídlem utěšuje nebo chrání v trýznivých situacích, anorexie - hladovění, vyjadřující přání zmizet nebo získat kontrolu alespoň nad určitou částí života, nebo bulimie, která má aspekty obou předchozích poruch.
- Tendence stát se obětí emocionálního týrání i v dalším vztahu, nebo se sám stát emocionálně týrajícím člověkem.
- Potíže s vytvářením důvěrných vztahů, s nalezením někoho blízkého.¹³⁵

Pouřazové stresové obtíže neboli PTSD – posttraumatic stress disorder. Tento syndrom vzniká následně po prožitém traumatu z fyzického, psychického nebo sexuálního zneužívání. Je uveden mezi psychiatrickými diagnózami. „Mezi kritéria této poruchy patří: stále se vracející sny o traumatu, halucinace, iluze, psychogenní amnézie, náhlá ztráta zájmu o cokoliv, ztráta určitých dovedností, neschopnost cítit lásku, pesimistické vidění budoucnosti, příznaky, které se nevyskytovaly před úrazem – nadměrná ostražitost, nespavost, špatná koncentrace, zvýšená přecitlivělost na nepatrné podněty (pocení, třes, slzy).“¹³⁶

Důsledky psychického násilí nebo-li duševní poranění můžeme rozdělit podle toho, jednalo-li se o jednorázovou nebo opakující se událost. Jednorázovou událostí může být dopravní nehoda, opakující se událostí je například dlouhodobé psychické týrání v rodině nebo válečný konflikt.

„U dětí postižených jednorázovým těžkým duševním poraněním se vyskytují tři skupiny příznaků:

1) Fotograficky přesné vzpomínky. Od věku 28-36 měsíců si děti, které byly při vědomí a nebyly do té doby duševně zraněny, vybavují události, které vedly k jejich duševnímu poranění, s fotografickou přesností. Mluví se o vyleptaných vzpomínkách. Jejich slovní popisy jsou přesné, jasné, podrobné. Děti si často povšimnou většího počtu podrobností než dospělí, kteří byli svědky téže události. Dítě popisující hrůznou událost svou věcností a přesností někdy působí dojmem robota a tím se výrazně odlišují od dětí postižených opakovaným duševním zraňováním, kde se objevují paměťové poruchy. Pokud uvedou nějakou okolnost mylně, bývá to pro dětské chyby, s nimiž si vysvětlují pozorované události, případně posuny času.

2) Následné zpracování události. Po jednorázovém těžkém duševním úrazu se děti i dospívající snaží zvládnout často zcela náhodné příčiny, které jej způsobily. Ptávají se otázkami typu „proč?“, „proč zrovna já?“, a hledají v události nějaký smysl nebo účel. Dosti

¹³⁵ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 83

¹³⁶ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 55

často následuje těžký pocit viny plynoucí z úvah o tom, kdyby byl býval postižený udělal to či ono, kdyby to či ono udělal nebo neudělal někdo jiný, nemuselo by k věci vůbec dojít. Děti postižené jednorázově se ptávají, jak se mohly věci vyhnout. Děti trýzněné opakovaně přemýšlí, co by měly udělat, aby se ohrožení příště vyhnuly.

3) Poruchy vnímání. Častým následkem jednorázového těžkého duševního postižení jsou poruchy vnímání, zvláště zrakového. Objevují se brzy po poranění a jsou přechodné. Děti "vidí", často před usnutím své blízké nebo přátele, které zahynuli při dopravní nehodě.¹³⁷

U dětí, které byly opakovaně duševně zraňovány se objevují tyto příznaky:

1) Duševní otupělost a vytěsnění děje. Takové to dítě je mlčenlivé, trpělivé, pobledlé a zdvořilé. Lidé z jeho okolí si ani neuvědomují, že by se s ním dělo něco zvláštního. O svém utrpení nemluví, stane-li se ale, že to někomu sdělí, většinou to hned popře. Pro tyto děti je běžné, že si nepamatují třeba i několik let období svého života. Někteří lidé je považují za necitlivé, protože necítí své pocity, bolest a ani se nedokáží vžít do pocitů jiných lidí.¹³⁸

2) Odloučení. Dlouhodobě týrané děti si donekonečna opakují, že to, co se jim právě děje, se týká někoho úplně jiného nebo dělají, že nevědí, co se děje. Často opakují jediné slovo nebo slabiku a představují si, že jsou neviditelní. Jsou citově odloučeni od svého okolí, nezajímají se o něho.¹³⁹

3) Zuřivost. Tyto děti pociťují velkou trpkost, která se často projevuje výbuchy zuřivosti. Útočí na své okolí, ale i na sebe. Většina dětí, která přemýšlí a později se i odváží k sebevraždě byla v dětství týrána.¹⁴⁰

4) Smutek. U dětí dlouhodobě týraných je velice nápadný smutek.¹⁴¹ Tyto děti se málokdy z něčeho radují a smějí.

Nejhorším důsledkem psychického týrání je dokonaná sebevražda. Pöthe říká: „Statistiky tvrdí, že sebevraždy jsou na druhém místě příčin úmrtí mladých lidí mezi patnáctým a dvacátým čtvrtým rokem života.“¹⁴² Většina dětí, které spáchají sebevraždu, vysílá určité signály dlouhou dobu předtím než se tak stane. „Varovné znaky můžeme nacházet v jejich chování, které je vyhýbavé, sociálně stažené, v převládající smutné náladě, v záchvatech zlosti a zdánlivě neodůvodněného pláče, které střídá netečnost. Náznakem sebevražedného jednání je i psaní dopisů na rozloučenou, snění o tom, co bude po smrti, zjevně neopatrné chování s rizikem úrazu, pořezání se na zápěstí.“¹⁴³

¹³⁷ Drtilová Jana, Koukolík František, Odlišné dítě, str. 130 a 131

¹³⁸ Drtilová Jana, Koukolík František, Odlišné dítě, str. 131

¹³⁹ Drtilová Jana, Koukolík František, Odlišné dítě, str. 132

¹⁴⁰ Drtilová Jana, Koukolík František, Odlišné dítě, str. 132

¹⁴¹ Drtilová Jana, Koukolík František, Odlišné dítě, str. 132

¹⁴² Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 47

¹⁴³ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 49

Domnívám se, že i když žijeme v 21. století, někdy se zdá, že je snadnější komunikovat s lidmi o příletu UFO s mimozemskou civilizací na palubě do ČR, než se snažit vysvětlit pocity, které prožívá psychicky týraný člověk. Natož, aby si někdo všiml, že se tento člověk chystá spáchat sebevraždu. O UFO již alespoň většina lidí někdy slyšela.

I já jsem byla v dětství a v dospělosti opakovaně psychicky týraná a přiznám se, že jen jeden člověk z mého okolí pochopil, co jsem prožívala. Je pravda, že tato kamarádka prožívala doma něco podobného. Dřív bylo pro mě velice důležité, aby rodiče a nejbližší rodina pochopila, co prožívám. Myslela jsem si, že když pochopí, jak moc trpím, že psychické týrání ustane. I když jsem chodila "jako tělo bez duše", pobledlá, bez zájmu o cokoliv, tak si toho nikdo nevšímal. Naopak mi díky mé pobledlosti začali doma říkat, že jsem jak "běloba".

Na gymnáziu jsem se snažila při vyučování dávat pozor, ale jakmile skončilo, automaticky jsem svou mysl "přeladila" na jiný stupeň vnímání, respektive nevnímání. Toto jsem si v té době nijak neuvědomovala, přišlo mi to normální. Jednou jsem takto jela domů metrem a nevšimla jsem si, že přistoupily i mé spolužačky. Druhý den se mě jedna z nich ptala, co se mi stalo, že jsem je vůbec nevnímala a dívala se někam do dálky, jakoby ostatní svět neexistoval. Už ani nevím, co jsem jí odpověděla. Nikdo jiný se mě na to nikdy neptal. Ve škole jsem se moc nebavila s ostatními spolužáky. Měla jsem pocit, že jsem někde jinde. Myslela jsem si, že jsem dříve vospěla a jejich problémy mi připadaly dětinské.

V patnácti letech se rodiče konečně rozvedli. U soudu jsem se na vlastní žádost nechala napsat na svého otce. On se ale odstěhoval ke své nové přítelkyni a já zůstávala dál s matkou, která mě psychicky týrala. Když se i ona v mých šestnácti letech odstěhovala k novému příteli, moc se mi ulevilo. Snažila jsem se na vše rychle zapomenout a nejlépe to úplně vytěsnit z paměti. Úplně to nešlo, ale bylo to lepší než předtím. Smutná jsem ale zůstala pořád. Až dnes mě napadá a zároveň zaráží, že v té době nikdy nepřišla domů žádná sociální pracovnice, aby zkontrolovala, jak se o mě otec stará. Na gymnáziu jsem měla velký problém, když jsem potřebovala sehnat podpis od rodičů. Viděla jsem je málokdy, a i když o tom moje třídní učitelka věděla, také nic nepodnikla.

V dalších letech se matka asi dvakrát nakrátko přistěhovala zpátky domů, protože se rozešla se svým přítelem. Když mi bylo dvacet, přistěhovala a už se neodstěhovala. Žádný nový přítel nebyl na obzoru a tudíž se potřebovala opřít o někoho jiného, rozhodla se tedy, že se o mě začne starat jako "správná matka". Já se už cítila dospělá a její "péči" jsem nepotřebovala, naopak ona evidentně potřebovala péči mojí. S jejím přistěhováním se mi začaly vracet i staré vzpomínky které jsem ukryla někde hodně hluboko. Byla jsem často podrážděná, více smutná a často jsem vybuchla a křikem se snažila něco vysvětlit. Nerozuměla jsem sama sobě a začínala jsem si myslet, že jsem se zbláznila. Nakonec jsem ve dvaadvaceti letech začala navštěvovat psycholožku a uvědomila jsem si, že chyba

není na mé straně, že jsem se nezbláznila já, a to mi moc pomohlo. Naučila jsem se znovu cítit, což bylo velice těžké a bolestivé. Předtím, když jsem nebyla schopna cítit, matka mi často říkala, že jsem chladná, arogantní a vypočítavá, já jsem to ale jinak neuměla. Rodina si myslela, že chodit k psycholožce je jen ztráta peněz a když viděli, že jsem se začala chovat jinak, tak mi říkali, že má na mě pani psycholožka špatný vliv. Před rokem jsem skončila dvouletou psychoterapii, donutila jsem matku, aby se odstěhovala a mohu říci, že znovu žiji. Po psychickém týrání bude člověk vždy poznamenán, ale psychoterapií se dá mnoho napravit.

6. Sexuální zneužívání a týrání

„Objevit a prokázat sexuální zneužití bylo vždy nesnadné, neboť tento jev se vyskytoval ve všech dobách a kulturách, jen citlivost a vnímavost k němu kolísala.“¹⁴⁴

„V průběhu minulých desetiletí vznikla řada definic, které se snažily co nejobsažněji a nejmístičněji formulovat podstatu sexuálního zneužívání dětí. Jednou z nich je definice Frasera z roku 1981 (*jestliže dospělý zneužije dítě ke svému sexuálnímu uspokojení*) i širší definice Schechtera z roku 1976 (*zapojení závislého, vývojově nezralého dítěte nebo adolescenta do sexuálních aktivit, které jimi nejsou plně pochopeny a přijímány a narušují sociální tabu v rodinných rolích*), která inspirovala definici Zdravotní komise Rady Evropy: *Sexuální zneužití dítěte je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti, chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba*“¹⁴⁵

Sexuální zneužívání dělíme na bezdotykové a dotykové.¹⁴⁶

Do kategorie bezdotykového sexuálního zneužívání patří:

- Setkání dítěte s exhibicionistou. To značí: Když před ním dospělý odhalí své pohlavní orgány nebo jiné části těla, které mají sexuální význam nebo naopak žádá po dítěti, aby tak učinilo samo.
- Dítě je potajmu nebo otevřeně sledováno při svlékání a oblékání, při koupeli nebo při nějaké jiné aktivitě, která se normálně provádí v soukromí (u malých dětí je samozřejmé, že potřebují pomoc při oblékání, svlékání, mytí, atd.).
- Někdo jiný chce, aby ho dítě pozorovalo při oblékání, svlékání, koupání, používání toalety nebo vytvoří takovou situaci, kdy dítě nemá na výběr.
- Dítě je nuceno poslouchat nevhodné a sprosté řeči nebo je naopak někým nuceno, aby tak mluvilo samo.
- Dítě je přímo tázáno na své sexuální aktivity nebo vztahy ke své dívce/chlapci.¹⁴⁷

Do kategorie dotykového sexuálního zneužívání patří:

- Pohlavní styk.
- Orální styk.
- Anální styk.

¹⁴⁴ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 71

¹⁴⁵ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 52

¹⁴⁶ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 34

¹⁴⁷ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 47

- Dospělý nebo mnohem starší adolescent se dotýká pohlavních částí těla dítěte nebo naopak nutí dítě, aby se dotýkalo těchto částí na jeho nebo na svém těle (I zde je třeba rozlišovat v závislosti na věku dítěte a situaci; např. přebalování a mytí malého dítěte není zneužívání). Někdo, kdo dítě lechtá, laská, objímá nebo si s ním hraje způsobem, který je dítěti nepříjemný.
- Líbání, které je agresivní nebo si je dítě nepřeje.¹⁴⁸

6.1 Formy sexuálního zneužívání a týrání

Exhibicionismus – dospělý, většinou muž, ukazuje své pohlavní orgány svému okolí, hlavně dětem.¹⁴⁹ Dochází k tomu v parku, v podchodu, v dopravních prostředcích, atd.

Harassment – forma obtěžování, kdy dospělý znepokojuje, zneklidňuje dítě např. slovními výpady, poplácáváním, tisknutím k sobě, apod. Toto chování patří do sexuálního zneužívání, protože má sexuální podtext, i když to dospělý popírá.¹⁵⁰

Obtěžování – spadá již do kategorie dotykového sexuálního zneužívání. „Jedná se o sexuální útok, při kterém je dítě dospělým obtěžováno, líbáno, osaháváno na erotogenních zónách, jako jsou prsa, hýždě, genitálie. Je velmi často provázeno slovním obtěžováním (vulgárními slovy, grimasami, gesty, apod.).“¹⁵¹

Sexuální útok – dospělý se proti vůli dítěte a za použití síly dotýká erotogenních zón jeho těla, mazlí se s ním a vniká do něj např. prstem nebo jinými předměty. Nutí dítě, aby to samé dělalo jemu.¹⁵²

Znásilnění – vynucené vniknutí do vaginy (u děvčat), do konečníku (u děvčat a chlapců) nebo do úst dítěte penisem.¹⁵³

Incest – dotyková sexuální aktivita mezi dvěma osobami, kterým je podle zákona zakázáno uzavřít sňatek. Jedná se o dítě a jeho pokrevního rodiče, dítě a jeho příbuzného (včetně nevlastního otce) a mezi sourozenci navzájem.¹⁵⁴

Pedofilní obtěžování – sexuální obtěžování dítěte v prepubertálním věku od dospělého člověka.¹⁵⁵

Sexuální turistika – přijíždí-li někdo cíleně do zahraničí, aby zde měl sexuální styk s dítětem.¹⁵⁶ Toto se děje i v České republice, mnoho takovýchto turistů bývá z Německa.

Sexuální útok s následkem smrti – zde už se jedná o devianta, který dítěti ublíží tak, že dítě zemře.¹⁵⁷

¹⁴⁸ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str.47 a 48

¹⁴⁹ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 74

¹⁵⁰ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 74

¹⁵¹ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 74

¹⁵² Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 75

¹⁵³ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 75

¹⁵⁴ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Z., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 75 a 76

¹⁵⁵ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str.76

¹⁵⁶ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 77

6.2 Kdo, proč a koho zneužívá

Děti jsou stále nejvíce sexuálně zneužívány muži. V posledních letech se ale více začalo poukazovat na to, že i ženy mohou sexuálně zneužívat muže. Od roku 2001 zná český trestní zákon znásilnění muže způsobené ženou.

Proč vůbec dochází k sexuálnímu zneužívání dětí? Jsou všichni ti, kteří zneužívají devianti? „Příčiny sexuálního zneužívání jsou různé, spouštěcí podněty rozmanité. Někdy to může být dlouhá sexuální abstinence v důsledku partnerských konfliktů, nemoci, častého pobývání mimo domov v nemocnici, láních, služebních cestách, na nočních směnách apod. a neschopnosti nalézt si vhodný protějšek pro sexuální uspokojení. Jindy sexuální agresor vede tzv. normální sexuální život, ale cítí se nespokojen, touží po změně a dítě ho začne sexuálně přitahovat. Může to zkusit jednou a již nikdy své chování neopakuje, protože si uvědomí, že překračuje hranici. Jiný v tom najde zalíbení a nemůže přestat. Takové dítě je pak dospělým většinou psychicky zstrašováno, je mu zdůrazňována nutnost udržení společného tajemství a je neustále drženo v nejistotě, co by se strašného stalo, kdyby dohodu nedodržel. Při prozrazení je pak velmi časté, že tyto důvody pachatel neudává - možná si je ani neuvědomuje – ale spíše tvrdí, že ho dítě provokovalo svým chováním, že si o sex vlastně řeklo samo. Další z mnoha možných příčin, proč dospělý sexuálně zneužije dítě, jsou jeho sexuální deviace, čili sexuální úchytky, jejichž příčiny jsou v duševní oblasti. Mezi nejčastější sexuální deviace řadíme pedofilii homosexuální, heterosexuální nebo bisexuální, sadismus, masochismus, exhibicionismus, voyeurismus a transvestitismus.“¹⁵⁸

Platí zde stejná premisa jako u fyzického a psychického zneužívání – čím bližší si člověk s někým je, tím hůř přijímá myšlenku, že mu ten člověk ublížil. Často proto začne obviňovat sám sebe.¹⁵⁹

Odborníci rozlišují dvě kategorie pachatelů – buď je pachatel členem rodiny nebo se nachází mimo ni. Jestliže jde o osobu z kruhu rodiny, jedná se o incest. Mimo rodinu to může být např. rodinný přítel, soused, učitel, vedoucí kroužku pro děti, vychovatel, atd. V poslední době se množí případy, kdy sexuálně zneužíval nepokrevný příbuzný jako je otčím (macecha), přítel matky (přítečkyně otce).¹⁶⁰

Ze zkušenosti Krizového centra Linky bezpečí vyplývá, že většina otců, kteří zneužívají své dcery, tak činní zcela vědomě a chladnokrevně. Dospívající dcera je pro ně snadnou kořistí a ve většině případů náhradou za matku. Nejrizikovější rodinná konstelace je tedy přítomnost cizího člověka v roli otce, dospívající dcera a matka pracující na směny.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 77

¹⁵⁸ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Z., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 77 a 78

¹⁵⁹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 46

¹⁶⁰ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 34 a 35

¹⁶¹ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 54 a 100

„Rodiny, ve kterých došlo k incestu, se výrazně odlišují od rodin, kde k němu nedošlo. Výzkum ukázal, že členové rodin postižených incestem častěji zakrývají své pocity. Rozsah jejich pocitů je užší, mají blíže k těm, jimž se říká beznaděj nebo cynický postoj ke světu. Pokud v rodinách stížených incestem probíhají střety, probíhají zakrytě, účastníci se jim snaží vyhnout, neřeší je. Členové těchto rodin se obtížně vžívají do pocitů svých blízkých. Vyjadřují se nejasně, nemluví o sobě a svých dojmech, jen zcela neochotně přejímají odpovědnost za vlastní myšlenky, cítění a činy. Přitom stále někomu druhému radí, co a jak má dělat, co je a není správné. Společné problémy nejsou schopni řešit tvořivě. Představy o sobě samých a představy o vlastní rodině si v postižených rodinách často odporují. Mezi rodiči a dětmi v postižených rodinách vznikají chorobná spojenectví.“¹⁶²

„Incest je zakázán téměř ve všech zemích, včetně České republiky a téměř všude je stíhán absurdně vysokými tresty.“¹⁶³

Pachatel sexuálního zneužívání, jenž není členem rodiny si vybírá svou oběť. Ve většině případů to jsou děti, které jsou doma zanedbávané nebo týrané. O tyto děti se nikdo nestará a oni potřebují mít pocit lásky a hodnoty, proto velice lehce a bez zábran navazují vztahy s každým, kdo se k nim chová alespoň trochu mile a věnuje jim pozornost. „Výzkumy, které sledovaly charakteristiky obětí sexuálního zneužití, prokázaly, že se jimi stávají zejména děti, které již někdo v minulosti zneužil. Samo zneužití, podobně jako týrání, tedy zvyšuje riziko dalšího zneužívání. Podobnou paralelu vidíme i v dospělosti. Ženy, které byly v dětství zneužívané, jsou v dospělosti znásilňovány častěji než ženy, které tuto zkušenost nikdy neměly.“¹⁶⁴

Shrnutí na závěr.

Rizikovými dospělými bývají:

- Muži trpící sexuálními úchylkami.
- Muži staršího věku, kteří špatně kontrolují své chování (např. v důsledku demence).
- Muži sexuálně hyperaktivní.
- Alkoholici, toxikomani.

Rizikové děti jsou:

- Děvčátka od předškolního věku dále a to s výrazně ženskými tvary.
- Děvčátka koketní a mazlivá.

Rizikové situace:

- Malý životní prostor (časté spaní dětí s rodiči v jedné posteli).
- „Příležitosti“ – např. dítě je nemocné a pečuje o ně otec.
- „Cizí“ muž v rodině.

¹⁶² Drtilová Jana, Koukolík František, *Odlíšné dítě*, str. 134

¹⁶³ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*, str. 8

¹⁶⁴ Pöthe Peter, *Dítě v ohrožení*, str. 91

- Alkohol, drogy.¹⁶⁵

6.3 Důsledky sexuálního zneužívání a týrání

Tak jako u fyzického a psychického zneužívání, tak i u sexuálního zneužívání jsou důsledky dalekosáhlé a ovlivňují chování jedince i vývoj jeho osobnosti.

„Podstatu zneužívání si oběť uvědomí až v době, kdy začíná chápat koncept lidské sexuality, tedy kolem osmého až desátého roku. Již předtím však dítě nejspíše tuší, že se s ním děje něco zvláštního, něco, o čem by se stydělo a možná i bálo mluvit. Pokud získá náhled na zneužívání, následuje sebeobviňování a silné pocity viny. Výčitky přicházejí obzvláště v případech, kdy dítě zneužívá otec nebo matka, čili v případech incestu. Zneužívaný má pocit zkaženosti, znehodnocení, špíny, která se nijak nedá smýt. Má neustálý pocit, že je “to” na něm vidět, že je poznamenan na celý život. Současně prožívá hluboký pocit zklamání nad zradou toho, komu bezvýhradně věřil. Kdykoliv udělá pokus zneužívání zastavit, je vystaven krutému psychickému a někdy i tělesnému násilí, často kombinovanému s citovou manipulací. Vyhrožování či různé vydírání v něm stupňují pocit bezmoci ústící v úzkost a hněv, který místo proti násilníkovi obrací proti sobě.“¹⁶⁶

Z práce psychologů vyplývá, že oběti sexuálně zneužívané matkou mají psychické následky trvalejšího charakteru zasahující celou osobnost až na úroveň základních fyziologických potřeb a pocitů. Pokud je dítě zneužíváno otcem a jeho matka mu nevěří a odmítne jeho tvrzení jako nepravdivé nebo se jej nezastane, pak je dítě traumatizováno a to může mít hlubší následky než zneužití samo.¹⁶⁷ „Krátkodobé příznaky traumatu jsou – strach, úzkost, pocit viny a hanby, deprese a nízká sebeúcta. Dítě přestává důvěřovat dospělým, může dojít k nápadným změnám v chování a ke zhoršení školních výsledků, problémy se mohou projevat natolik, že oběť sexuálního útoku si může odreagovávat pocity bezmoci tím, že osahává nebo sexuálně zneužívá druhé děti. Ze somatických stížností jsou to bolesti hlavy, břicha, poruchy spánku, příjmu potravy a regresivní chování, např. cucání palce a spaní s hračkou u dětí, které už tuto vývojovou fázi překonaly.“¹⁶⁸

Asi nejzávažnějšími důsledky sexuálního zneužívání jsou:

- Špatné sebevědomí
- Myšlenky na sebevraždu nebo pokusy o ni
- Poruchy přijímání potravy
- Sexuální nevázanost – promiskuita, destruktivní sexuální vztahy nebo prostituce
- Útěky z domova

¹⁶⁵ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Z., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 109 a 110

¹⁶⁶ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 58

¹⁶⁷ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 55 a 58

¹⁶⁸ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Zdeněk, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 80

- Potíže při navazování důvěrných vztahů¹⁶⁹

R. Summit v roce 1983 poukázal na skutečnost, že jen 10,2% dívek, které byly sexuálně zneužity, poví o této skutečnosti jiné osobě. Často se také stane, že svoji výpověď vezmou zpět. Proč tomu tak je? Oběť je většinou zastrašována, že když nic neřekne, bude všechno v pořádku, nic se jí nestane. Dítě se tedy podřídí autoritě. Tento jev R. Summit nazval syndromem dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití.¹⁷⁰

Tento syndrom má pět fází:

- 1) Utajování – dítěti je vyhrožováno, a tak se raději rozhodne mlčet.
- 2) Bezmocnost – lidé spíš uvěří pachateli, který vypadá slušně než dítěti.
- 3) Svedení a přizpůsobení se – sexuální zneužívání se většinou opakuje, dítěti tedy nezbyvá jiná možnost, než se přizpůsobit. Dochází ke konfliktu morálních hodnot uvnitř dítěte a protože se cítí bezmocné, nesmírně touží po tom, aby mělo moc a někoho ovládalo. Chlapec v roli oběti obrací svůj vztek do agresivního a antisociálního chování.
- 4) Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení – oběť dlouho mlčí, a když se pak rozhodne to někomu říci, tak působí nevěrohodně. Lidé se ptají: „Proč to oběť neřekla dříve?“
- 5) Odvolání výpovědi – dítě často vezme vše, co řeklo zpět. Cítí, že mu rodina nevěří a tlačí na ně, ať svá tvrzení odvolá. Vztek už polevil a nyní si uvědomuje, že by to mohlo rozbít a poškodit rodinu.¹⁷¹

Dítě, které si tímto projde, je poškozeno nejen sexuálním zneužíváním, ale i psychickým a emocionálním násilím.

---

¹⁶⁹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel, O týrání a zneužívání, str. 84

¹⁷⁰ Vaníčková Eva, Hadj-Mousová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině:syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 46

¹⁷¹ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Z., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str. 73 a 74

7. Ostatní druhy násilí

Ve 4. až 6. kapitole jsem se věnovala více do hloubky nejběžnějším druhům násilí páchaným na dětech. Jednalo se o fyzické násilí, psychické a emocionální násilí a sexuální zneužívání a týrání. V této kapitole bych chtěla upozornit na skutečnost, že existují i jiné druhy násilí, které děti ohrožují. Tento výčet však nebude určitě kompletní.

Sebepoškozování - nebo-li násilí páchané na sobě samém je velice zvláštní a zároveň velice závažnou formou násilí. Jak již jsem psala dříve, důsledkem fyzického, psychického a sexuálního zneužívání často bývá obviňování sama sebe. Dítě si nechce připustit, že by rodič mohl být tak špatný, aby je týral. Raději si myslí, že za všechno může ono samo a začne se trestat. Výsledkem může být mentální anorexie (odmítání potravy), bulimie (přejídání a následné zvracení) nebo sebeustručení (řezání se do kůže, vytrhávání vlasů a v nejhorším případě sebevražda).¹⁷²

Institucionální násilí - neboli-li utrpení způsobené institucemi jako jsou úřady, nemocnice, popřípadě nevhodnými zákony, které mají za následek tzv. druhotné ponižování. Někdy se tento druh násilí též nazývá násilím systémovým. Systém se svými institucemi a normami, které byly vytvořeny, aby pomáhaly lidem, jim naopak škodí. Například před dvaceti lety, když bylo dítě hospitalizováno, ocitlo se v nemocnici nevyhnutelně bez matky, čímž mnohonásobně více trpělo. Ztratilo totiž svou jistotu a důvěru, že matka s ním bude vždy, když ji bude potřebovat. V dnešní době už je možné, aby matka byla v nemocnici s dítětem po celou dobu jeho pobytu.¹⁷³

Mediální násilí – násilí prezentované sdělovacími prostředky jako je televize, noviny, rozhlas, atd. Děti přejímají modely, které jsou jim prezentovány. Například často diskutovaným tématem je vhodnost televizního vysílání pro děti. Může násilí prezentované v televizi nějak ovlivnit osobnost dítěte? „Dr. Kožená uvádí, že průměrně dítě stráví nejméně 25 hodin týdně před televizní obrazovkou. Ve 13-ti letech takové dítě vidělo asi 52000 vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení. Dále píše, že televizní násilí je odpovědné téměř za polovinu vražd ve Spojených státech a ukazuje velmi deformovaný ideál života dospělých. A to je něco, proti čemu se dítě nemůže bránit. “I když se někteří rodiče snaží, aby se dítě nedívalo na filmy, které jsou moc brutální, tak i přesto se násilí neubrání. V dnešní době je i v mnoha kreslených filmech pro děti zobrazováno násilí, například Simpsonovi, Tom a Jerry, atd.“¹⁷⁴

Dopady sledování nevhodných televizních pořadů dětmi mohou být následující: vzrušení, neklid, strach, ale také nedostatek fantazie. Televize dítěti vše ukáže a nenutí je, aby o tom přemýšlelo. V tomto roce si mnoho učitelů stěžovalo na fakt, že při zápisu do prvních tříd

¹⁷² Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 23 a 24

¹⁷³ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 24

¹⁷⁴ Vaníčková Eva, Hadj-Moussová Zuzana, Provazníková Hana, Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, str. 14

hodně dětí špatně vyslovovalo a šišlalo. Toto je také způsobeno sledováním televize, protože děti jen pasivně přijímají slova, ale prakticky je nepoužívají, nemusejí je vyslovovat.¹⁷⁵

Rasové násilí – násilí založené na odlišnosti člověka nebo celých skupin obyvatelstva. Těmito odlišnostmi může být barva kůže, tvar očí nebo odlišný způsob života, vyznávání jiného náboženství, apod.¹⁷⁶ V dnešní době si lidé v České republice nejvíce adoptují nebo osvojují děti bílé pleti. V Kojeneckých ústavech a Domovech pro mládež tedy převážně zůstávají děti s jinou barvou pleti (např. Rómové) a děti nemocné.

Rituální násilí – „zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, které mají náboženskou, magickou či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství. Vyzývání těchto symbolů nebo provozování takových aktivit, většinou opakovaných, je užíváno též k nahnání strachu dětem.“ Rituální násilí a zneužívání může být fyzické, psychické, ale i sexuální povahy.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str. 54 a 55

¹⁷⁶ Haškovcová Helena, Manuálek o násilí, str.25

¹⁷⁷ Dunovský Jiří, Dytrych Zdeněk, Matějček Z., Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, str.101 a 102

8. Statistiky týkající se násilí páchaného na dětech

Většina knih, zabývajících se problematikou fyzického násilí páchaném na dětech v České republice, které jsem použila v této práci, cituje v zásadě závěry ze dvou studií. První z nich byla součástí výzkumného projektu "Ochrana dětí před násilím" a je z roku 1994. Druhá studie byla součástí průzkumu realizovaného v projektu "Růžová linka" z roku 2003.¹⁷⁸

Nejobsáhlejší výsledky z těchto studií se dají nalézt v knize "Tělesné tresty dětí" od Vaníčkové. Autorka píše: „Cílem studie z roku 1994 bylo popsat četnost a formy tělesných trestů používaných běžně v našich rodinách. Výzkum byl uskutečněn v Praze, některých okresních městech a vesnicích České republiky. Byla vypracována metodika, kterou se stalo anonymní vyplňování dotazníků dětmi navštěvujícími 4. ročníky základních škol. K výzkumu byl získán souhlas etické komise a před vlastní realizací projektu sběru dat v základních školách byli rodiče všech dětí navštěvující čtvrté ročníky náhodně vybraných ZŠ informováni o jeho záměru a současně vyzváni k vyjádření souhlasu se zařazením dítěte do souboru. Výzkum byl zaměřen na tresty i odměny v rodinách.“¹⁷⁹

„Zhruba po šesti letech byl realizován stejnou metodikou průzkum menšího rozsahu s cílem zjistit, jak se situace vyvíjí, a v roce 2003, tedy po deseti letech, byl výzkumný projekt na základních školách formou vyplnění anonymní ankety žáky navštěvujícími čtvrté ročníky zopakován.“¹⁸⁰

V roce 1994, když probíhala 1. studie o odměnách a trestech v rodinách, byla realizována jako doplněk také studie zabývající se tělesnými tresty ve škole. Po deseti letech, s druhou studií zabývající se rodinou, se zopakovala i studie ve školách. Výsledky je možné nalézt také u Vaníčkové v knize "Tělesné tresty dětí".¹⁸¹

Další statistiky, týkající se násilí na dětech, přináší "Krizové centrum Linky bezpečí" a "Linka bezpečí". Výsledky těchto statistik lze nalézt v publikacích "Rodinné vztahy" a "Dítě v ohrožení".

8.1. Tělesné tresty v českých rodinách

Studie z roku 1994 a její výsledky. V souboru bylo 1540 dětí ve věku od 10-11 (12) let. 886 z nich žilo v Praze a 654 v okresním městě nebo na vesnici. 81,8% rodičů, tedy asi čtyři pětiny z nich, dalo souhlas se zařazením svého dítěte do této studie. V první části byly děti dotazovány na způsob výchovy ve své rodině. Z výsledků vyplynulo, že ve 43,8% rodin převažuje výchova s převahou odměn, v 49,5% používají rodiče stejně odměn jako trestů a negativní výchova s převahou trestů se vyskytuje v 6,7% rodin.¹⁸²

¹⁷⁸ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 12

¹⁷⁹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 57

¹⁸⁰ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 57

¹⁸¹ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 71 a 72

¹⁸² Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 58 a 59

V další části studie děti uváděly důvody, proč jsou rodiči trestáni. Velice zarážející je skutečnost, že na prvním místě se jako důvod k potrestání objevila školní známka. Asi každý z nás někdy zažil, že měl ve škole špatný den, nesoustředil se nebo si na něj "zasedl" učitel a ať se člověk snažil sebevíc, ne vždy přinesl domů dobrou známku. Důvodem k potrestání může být touha rodičů, aby jejich dítě bylo úspěšné, v lepším případě, aby naplnilo jejich nesplněné sny. Na druhém místě jsou děti nejvíce trestány za špatné chování. Hned za tím následuje nesplnění domácích prací, bití, rvačky, poškození nějaké věci a jako poslední je zde uvedeno bezdůvodné potrestání. Jak již jsem psala v kapitole o násilí, rodiče často trestají děti v afektu, kdy jsou sami rozčileni a dítě za to nemůže. Jen 2,9% dětí uvedlo, že nejsou doma trestány.¹⁸³

Ze studie také vyplynulo, že nejčastější používanou formou trestu je s 62,1% hubování, na druhém místě je s 27% výprask, poté následuje příkaz splnit zadanou povinnost, zákaz sledování televize, zákaz chození ven (zde je jediný rozdíl mezi dětmi z Prahy a mimopražskými, pražským dětem je více zakazováno sledování televize, zatímco mimopražští nesmí chodit ven), nemluvení rodičů, odejmutí kapesného. Na posledních dvou místech se umístily s 4,2% vyhrožování vyhozením z bytu a s 1,2% neposkytnutí jídla. Je třeba mít na paměti, že takto odpovídaly děti od 10-11 (12) let, neumím si tedy představit o čem přemýšlí dítě, když mu rodič vyhrožuje vyhozením z bytu. Myslím si, že je tím velice narušena jeho potřeba bezpečí a potřeba jistoty, kterou by mělo v rodině nalézt.¹⁸⁴

Kromě tělesného trestu jsou děti v 19% trestány něčím, čeho se hodně bojí, 8,3% dětí bývá někdy zavřeno do tmavé místnosti či je potrestáno zákazem světla v dětském pokoji. Dále jsou ponechávány o samotě doma nebo musí jít za trest do sklepa, garáže, atd.¹⁸⁵

Tělesný trest, formou facky, výprasku, kopance, silné rány nebo úderu, zažilo ve svém životě 90,1% dětí. To znamená, že každé desáté dítě nebylo nikdy takto potrestáno. Víc než pětina dětí (21,5%) je trestána výpraskem minimálně jednou za týden a více než čtvrtina dětí zažívá potrestání fackou každý den.¹⁸⁶

Tělesný trest naplňující definici tělesného týrání: 27,5% dětí je doma bito předmětem, 29,3 % dětí je bito na citlivou část těla a 33,1% dětí má po zásahu rodičů stopy na těle. Z těchto čísel nás tedy asi neudiví, že až pětina dětí prožívá doma emocionální trauma a na otázku, jestli mají rády své rodiče, odpovědělo 2% dětí, že neví, 14% má raději matku a 4% mají raději otce.¹⁸⁷

---

¹⁸³ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 59

¹⁸⁴ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 60

¹⁸⁵ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 60 a 61

¹⁸⁶ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 61

¹⁸⁷ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 61 a 62

Studie z roku 2003 a její výsledky. „Ukázalo se, že ač v Praze stoupá počet rodin které netrestají děti tělesně, v ostatních regionech – zejména pak v menších městech a na vesnici – tomu tak není. Metodika a postup při šetření byly stejné jako v roce 1994. Sledovaný soubor tvořilo celkem 1270 dětí navštěvující 4. ročníky základních škol, z toho 735 bylo z Prahy a 535 ze samostatných obcí, které mají více než 2000 obyvatel.“¹⁸⁸

O 4% stoupla ochota rodičů dát souhlas se zařazením svého dítěte do sledovaného souboru. Z výsledků vyplývá, že se po deseti letech, výchova dětí v rodině zlepšila. V 56,4% rodin používají pozitivní výchovu založenou na převaze odměn. Výchova s přibližně stejným zastoupením odměn a trestů se vyskytuje v 37,8% rodin a negativní výchova s převahou trestů v 5,8 %.¹⁸⁹

Nejčastější důvod k udělení trestu – školní známka – se nezměnil. I formy trestu, hubování, výprask a příkaz splnit zadanou povinnost, zůstaly na prvních třech místech. „Pořadí forem trestů dosáhlo také pouze kosmetických změn a úprav. Zákaz chození ven mizí z pravidelného repertoáru rodinných trestů a bývá nahrazován zákazem používat mobil, počítač, video nebo návštěvy u kamaráda. Významně stoupá trest odejmutím večeře. Rozdíl mezi hlavním městem a obcemi zůstává opět vyjádřen v zákazu nějaké aktivity. Zákaz jít ven sice v obcích přetrvává, ale nepředstihl již zákaz televize a zákaz televize je i v obcích rozšířen o jiná media.“¹⁹⁰

Pozitivním výsledkem bylo zjištění, že 13,6% dětí nebylo nikdy fackou, výpraskem, kopancem nebo silnou ránou potrestáno. Facka a ještě o něco více kopanec začínají mizet z českých rodin. I tělesný trest naplňující definici týrání se o něco snížil. 25,8% dětí je doma bito předmětem, 21,3% dětí je bito na citlivou část těla a 27,2% dětí má po výprasku na těle stopy.¹⁹¹

„Citový vztah k rodičům doznal paradoxně největší změnu v celé studii. 1,5% dětí uvedlo, že nemají své rodiče rády, 5,5% dětí neví, zda mají své rodiče rády, 24% uvedlo, že mají raději matku a 12,5% uvedlo, že mají raději otce. Rádo oba rodiče stejně má tedy jenom větší polovina sledovaného souboru (56,5%).“¹⁹²

8.2 Tělesné tresty v českých školách

Studie z roku 1994. Výsledky této studie jsou též zveřejněny v knize “Tělesné tresty dětí“ od Vaničkové.

Ve studii odpovídalo na 5 otázek 320 učitelů z I.stupně základních škol. Otázky se týkaly používání tělesných trestů ve škole. Zda-li je učitelé používají výjimečně nebo pravidelně, kolik žáků takto trestají a jestli se v těchto případech dá mluvit o tělesném násilí.

¹⁸⁸ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 63

¹⁸⁹ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 63

¹⁹⁰ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 63 a 64

¹⁹¹ Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 64

¹⁹² Vaničková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 65

„Ve škole byl v roce 1994 někdy tělesně potrestán zhruba každý pátý žák/žákyně na I.stupni. S ohledem na prostředí, ve kterém k tělesnému potrestání dochází, je počet dětí potrestaných tak, že trest naplňuje definici násilí, vysoký, je to 15 % z celkového počtu dětí. To znamená, že velká část dětí, která je ve škole tělesně potrestána, je potrestána násilím, tedy bitím předmětem (velmi časté rány učebnicí do hlavy se bohužel zachovaly do dnešních dnů), bití dětí na citlivou část těla (již první příklad je ukázkou trestu namířeného na citlivou část těla a hlava jako cílové místo tělesného trestu ve škole má dominantní postavení) a takovým bitím, po kterém zůstávají stopy (nejčastěji erytém, malé škrábnutí prstýnkem nebo hodinkami, atd..“¹⁹³

Výsledky studie z roku 2003. Sledovaný soubor tvořilo 260 učitelů I.stupně základních škol. „Výsledky ukázaly pokles na hranici statistické významnosti počtu učitelů, kteří uvedli, že by někdy použili ve škole tělesný trest. Takové chování uvedlo jen 38% učitelů. Vyšší počet dětí tělesně potrestaných ve školním prostředí přetrvává, za deset let významně stoupl tak, že můžeme konstatovat, že každé třetí dítě bylo ve škole někdy v posledních třech letech tělesně potrestáno. Významně narostla skupina dětí, která byla potrestána jenom jednou, a z této zkušenosti učitelé dovozují oprávněnost a potřebu mírného tělesného trestu. Usuzují tak proto, že tělesný trest pomohl vymezit hranice chování dětí. Učitelé tento fakt verbálně doplnili o zdůvodnění, že jak tělesný trest mizí z rodin, tak logicky přibývá ve škole, protože dětem chybí hranice. Důvod lze akceptovat, ale metodu k vymezení hranice nikoliv.“¹⁹⁴

S vyšším počtem trestů se zvýšil i počet trestů, které odpovídají definici násilí. Toto je ale v rozporu s tím, co uvedli učitelé, že totiž tresty, které používají jsou mírné. Ti, co vypracovali studii se tedy znovu vydali do škol, aby se zeptali nejen učitelů, ale tentokrát i dětí. Obě strany se shodly na tom, že tresty jsou mírné, i když nejčastějším místem trestu stále zůstává hlava.¹⁹⁵

8.3 Statistiky Linky bezpečí

Studie z let 1997 až 1998 o sexuálním zneužívání dětí. Výsledky této studie jsem našla v knize „Dítě v ohrožení“ od Pötheo. „Toto byla první rozsáhlá celonárodní studie o sexuálním zneužívání dětí v České republice.“ Retrospektivní studie sexuálního zneužívání v dětství u dospělé populace ČR vznikla v Krizovém centru Linky bezpečí za podpory ministerstva zdravotnictví. Výzkumný projekt měl za cíl zmapovat výskyt obětí sexuálního zneužití v dětství a jeho okolnosti v období minulých třiceti let. Je součástí širokého výzkumu

¹⁹³ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 71 a 72

¹⁹⁴ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 72

¹⁹⁵ Vaníčková Eva, Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky, str. 72 a 73

s názvem "Zkušenosti z dětství" a navíc obsahuje průzkum sexuálního zneužívání v dětství pražských prostitutů a prostitutek.¹⁹⁶

V této studii byl použit dotazník „Voices from childhood“, který byl upraven pro účely České republiky. Dotazník obsahoval 32 otázek týkajících se rodinného zázemí, okolností a následků sexuálního zneužití v dětství. Účast na výzkumu byla dobrovolná a zcela anonymní. Bylo zde 1112 osob ve věku od 18 do 45 let.¹⁹⁷

Výsledky ukázaly, že nejvíce používanou formou sexuálního zneužívání bylo s 12% úmyslné odhalování pohlavního orgánu. Dále 8,4% dětí zažilo dotýkání a hlazení pohlavních orgánů, v 6,4% se jednalo o objímání či líbání se sexuálním podtextem, v 3,7% bylo dítě nuceno dotýkat se a hladit pohlavní orgány zneužívajícímu člověku. Ten samý počet 3,7% dětí zažilo pokus o pohlavní styk. 1,4% dětí bylo přinuceno k orálnímu styku a 1,3% k pohlavnímu styku.¹⁹⁸

Průměrná doba trvání zneužívání byla 2,3 roku. Zneužívání začalo v průměru v 11,4 roku života dítěte a skončilo v 13,7 roku. „Z výpovědí respondentů rovněž vyplynulo, že v 81,7% případů byl původcem zneužití muž, ve 14,4% žena a u 3,9% respondentů bylo dítě zneužito mužem i ženou. V 55,8% případů byli respondenti zneužiti osobou, kterou znali. Z okruhu známých osob, které nebyly s dítětem v příbuzenském vztahu, byl nejčastějším původcem zneužití starší spolužák, dále přítel sourozence, soused a přítel rodičů. Příbuzní oběti tvořili 26,1% pachatelů, z nichž byli nejčastěji zastoupeni bratřenci, strýcové a otcové, včetně nevlastních.“¹⁹⁹

Většina zneužívaných dětí (56,7%) se v době zneužívání nikomu nesvěřila. Pokud se někomu svěřily, tak nejčastěji matce a svým vrstevníkům. Výzkumníci se také ptali na to, jakým způsobem zneužívání skončilo. Ve 20% případů se oběť pachateli vyhýbala nebo pachatel přestal sám. 15 % dětí se vzepřelo pachateli, a tím ukončily zneužívání. Případ, že pachatel si vybral jiné dítě k zneužívání nastal v 9%. U 8% dětí pokračovalo jejich zneužívání i po patnáctém roce života. Policie zastavila jen 1,4 % případů zneužívání a odbor sociální péče jen 0,4%.²⁰⁰

Statistika Linky bezpečí za období 1999-2003. Výsledky této statistiky se dají nalézt v knize Lovasové "Rodinné vztahy".

Linka bezpečí vyhodnotila své údaje za období pěti let tj. od 1.1. 1999 do 31.12. 2003. Při čtení výsledků je třeba brát zřetel na to, že se jedná o data jen od dětí, které se rozhodly zavolat a není možné ověřit jejich pravdivost.²⁰¹

¹⁹⁶ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 81

¹⁹⁷ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 81 a 82

¹⁹⁸ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 84

¹⁹⁹ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 83

²⁰⁰ Pöthe Peter, Dítě v ohrožení, str. 83

²⁰¹ Lovasová Lenka, Rodinné vztahy, str. 24

Nejčastějšími tématy, co se týká rodinných vztahů, byla přehnaná přísnost rodičů (24%), nepochopení rodičů (12%), problémy v rodinné komunikaci (10%), vztahy se sourozenci (8%), strach a obavy z reakce rodičů (7%), hádky mezi rodiči (7%), rozvod v rodině (6%), útěk z domova (5%), alkohol u členů rodiny (5%) a nezájem rodičů (4%).²⁰²

---

²⁰² Lovasová lenka, Rodinné vztahy, str. 25

9. Závěr

Ve své práci jsem se snažila načrtnout problematiku výchovy dětí a násilí, kterého se často jejich rodiče, učitelé nebo vychovatelé na nich dopouštějí. Mnoho rodičů ani nepřemýšlí nad tím, že by fyzické nebo psychické napadání svého dítěte mohlo být něčím škodlivým, čeho by se měli vyvarovat. Považují to za něco přirozeného, protože sami tak byli vychováni. Tímto se násilí přenáší z generace na generaci a jen časné uvědomění a vypořádání se s pocity z dětství může transgenerační přenos zastavit. Sexuální zneužívání, je oproti fyzickému a psychickému násilí na dětech, vnímáno většinou společností jako něco špatného a tak i ten, kdo se jej dopouští často dostane "nálepku" devianta.

Cílem mé práce bylo nejen poukázat na násilí, ke kterému dochází v rodinách a ve škole, ale zároveň jsem se snažila vždy ukázat důsledky, které jsou s ním spojeny. Bohužel tyto důsledky mohou být i dlouhodobé a mohou změnit nejen chování dítěte, ale i jeho osobnost. Většina důsledků, je u fyzického, psychického a sexuálního zneužívání a týrání stejná. Děje se tak z toho důvodu, že rodiče většinou týrají děti vícerymi způsoby. Pokud je dítě doma bito, je většinou i slovně napadáno a tedy i psychicky týráno.

Ve své práci jsem se nezabývala násilím, které si způsobují děti mezi sebou navzájem.

Záměrně jsem se ve své práci soustředila především na oblast České republiky, tudíž i většina literatury, kterou jsem používala, je psána v českém jazyce. To samé platí i o statistikách. Až na jednu výjimku jsem používala jen ty, jež byly vyhotoveny v České republice.

Mnoho cenných informací o výchově dětí jsem našla v knize "Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy" od Čápa.

Za velice dobrou publikaci, týkající se tělesného týrání a zneužívání, považuji knihu Vaníčkové "Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky". Autorka zde mapuje vývoj tělesného násilí na dětech v průběhu historie a knihu uzavírá cennými statistikami o používání tělesných trestů v rodinách a ve škole.

Velice mi též pomohla kniha "Dítě v ohrožení" od Pötheo. Kniha je psána z pohledu pracovníka Linky důvěry. Je zde mnoho informací o důsledcích týrání a zneužívání dětí a také statistika Linky bezpečí zabývající se sexuálním zneužíváním.

10. Resume

In my thesis named "Upbringing Without Violence" I attempted to unveil complexity of child's upbringing and violence that oftentimes parents, teachers and other caretakers use. Violence has many faces - it may be physical, emotional, sexual and other combinations.

My thesis is divided into couple of chapters and subchapters. In chapter "Upbringing" I point out the fact that family is the most critical for the development in the early years of child's life. It is during those years that personality forms and any abnormalities during those years may hurt this process. The child progresses to school where he is not only educated but the upbringing continues. Best form of education remains the positive reinforcement with use of rewards - this is what the most children respond best to.

My next chapter "Violence" is zooming on causes of violence. Why would an intelligent human being of 21st century torture his own child? That is the question I am trying to answer. At the end of my chapter I also provide number of possible violence prevention methods.

The main focus of my work are the chapters analyzing types of violence - physical, psychological, emotional and finally sexual abuses. Physical abuse is as old as humankind itself. While I try to stay away from stereotyping I describe the type of a parents who is more prone to punish/abuse his child and the child who is most likely to be the victim of such an abuse/punishment. Psychological and emotional abuses are very hard to document since the child does not show the typical (physical) signs of violence however child's psyche suffers that much more. Lastly sexual abuse is either with physical element (perpetrator is physically molesting the child) or without (child is exposed to nudity etc. but no physical contact). In last decade more and more families are broken with the divorced parent bringing a new partner into the family. For example the presence of a new partner in a role of a father to an adolescent girl and an absent mother (working shifts etc.) is by far potentially riskier.

Last chapter I devoted to statistics on abuse of children in Czech families. I was extremely surprised by my findings that children are most often punished for bad grades at school and that almost 25% of children population has a bad emotional relationship with one of the parents. According to the statistics they prefer one parent over another which I find very unnatural since children should love their parents equally.

11. Seznam použité literatury

- Brezinka W., *Východiska k poznání výchovy, Úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice*, Brno, 2001
- Čáp J., *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, ISV nakladatelství, Praha, 1996
- Deissler H.H., *Každodenní problémy v mateřské škole, Pomoc pro učitelky a rodiče*, Portál, Praha, 1994
- Drtilová J., Koukolík F., *Odlíšné dítě*, Vyšehrad, Praha 1994
- Dunovský J., Dytrych Z., Matějček Z. a kol., *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Grada, Praha, 1995
- Haškovcová H., *Manuálek o násilí*, Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, Brno, 2004
- Helus Z., *Vyznat se v dětech*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1984
- Lovasová L., Schmidová K., *Tělesné tresty*, Vzdělávací institut ochrany dětí, Praha, 2006
- Lovasová L., *Rodinné vztahy*, Vzdělávací institut ochrany dětí, 2005
- Matějček Z., *Po dobrém nebo po zlém ?, O výchovných odměnách a trestech*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1968
- Matějček Z., Dytrych Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Grada, Praha, 2002
- Mufsonová S., Kranzová R., *O týrání a zneužívání*, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1996
- Nakonečný M., *Úvod do psychologie*, Academia, 2003
- Kraus B., Poláčková V. a kol., *Člověk-prostředí-výchova, K otázkám sociální pedagogiky*, Brno, 2001
- Pavlincová H. a kol., *Slovník judaismus-křesťanství-islám*, Mladá fronta, Praha, 1994
- Pöthe P., *Dítě v ohrožení*, Nakladatelství G plus G, Praha, 1999
- Vágnerová M., *Vývojová psychologie, Dětství, dospělost, stáří*, Portál, Praha, 2000
- Vaníčková E., *Stop tělesným trestům*, Růžová linka, Praha, 2004
- Vaníčková E., *Tělesné tresty dětí, Definice-popis-následky*, Grada, Praha, 2004
- Vaníčková E., Hadj-Mousová Z., Provazníková H., *Násilí v rodině, Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*, Praha 1995
- Zelina M., *Teorie výchovy, Hľadanie dobra*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 2004

12. Seznam použitých zkratk

---

apod. a podobně

atd. a tak dále

kol. kolektiv

např. například

stol. století

str. strana

sv. svatý

tj. to je

tzv. tak zvaný